

**«ՆԱՅԱՍԱՆԻ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ԱՍՈՑԻԱՅԻԱ
ՆԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ**

**ՆԱՅԱՍԱՆԻ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՆԻՄՆԱԴՐԱԾ**

**«ԼԻԳԱ ԸՆԱՅԸՆՍ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ**

**«ՓՍ ՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.
ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

**ԻՐԱՎԱԲԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԶՈՐՐՈՐԴ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ
ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ**

Երևան 2008

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ԱՍՈՑԻԱՅԻԱ**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ**

**«ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ»
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ**

**«ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ
ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ»**

**ԻՐԱՎԱԲԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ**

Երևան-2008

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՅՈՒՋԱՆՆԱ ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ

Նախաբան 4

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Ներածություն 7

Փաստաբանության ձևավորումը, կայացումը, ներկա

վիճակը և զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում 8

«Փաստաբան» և «Փաստաբանություն» հասկացությունները:

ՀՀ փաստաբանների պալատը 8

Փաստաբանության պատմական զարգացումը և ներկա

վիճակը Հայաստանում 12

Փաստաբանության զարգացման նախադրյալները ՀՀ-ում 14

Եզրափակիչ մաս 17

Օգտագործված գրականության ցանկ 18

ԻԳՈՐ ԱՎԱԿՅԱՆ

Ներածություն 19

Նկարագրական մաս 20

Փաստաբանության պատմական զարգացման հիմնական

ուղեկիշերը Հայաստանում 20

Փաստաբանության և փաստաբանական

գործունեության էությունը, նպատակները և խնդիրները:

Փաստաբանի իրավական կարգավիճակը 25

Փաստաբանության դերը քաղաքացիական

հասարակության ամրապնդման և իրավական

պետության կայացման գործում 30

Հոգեբանության, բարոյականության, էթիկայի և

հեղինակության դերը փաստաբանական

գործունեությունում 31

Եզրափակիչ մաս 33

Օգտագործված գրականության ցանկ 36

ՄԱՐԻԱՄ ՕՍԻՊՅԱՆ

Ներածություն 38

Նկարագրական մաս 39

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունքը 47

ՀՀ Սահմանադրական դատարանում գործի քննությանը խոչընդոտող հանգամանքների առկայության ստուգումը	48
ՀՀ Սահմանադրական դատարանում գործի քննության հիմքերը և թույլատրելիությունը	51
Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումի բովանդակությունը	52
Եզրափակիչ մաս	54
Օգտագործված գրականության ցանկ	56

ՆԱԻՐԱ ԴԻԱՆՅԱՆ

Ներածություն	58
Նկարագրական մաս	58
Իրավունքի էթիկայի հասկացությունը և աղբյուրները	67
Փաստաբանի վարքագծի կանոնագիրքը	68
Էթիկայի կանոնները փաստաբան-գործընկեր փոխհարաբերությունների համակարգում	71
Էթիկայի կանոնները փաստաբան-դատարան փոխհարաբերությունների համակարգում	72
Էթիկայի կանոնները փաստաբանի և դատախազության, իրավապահական մարմինների փոխհարաբերությունների համակարգում	72
Եզրափակիչ մաս	73
Օգտագործված գրականության ցանկ	73

ՆԱԽԱԲԱՆ

Պետությունը կարող է կոչվել արդարացի և հարատև լինել միայն այն դեպքում, երբ այն կաշկանդված է իրավունքով: Այսօր յուրաքանչյուր քաղաքակիրթ պետություն ինքն է ստեղծում իր ժողովրդի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության մեխանիզմները և դրանց իրականացման եղանակները: Եվ այստեղ դժվար է գերազնահատել փաստաբանական ինստիտուտի դերը պետության և հասարակության շահերի հավասարակշռման, արդարադատության իրականացմանն աջակցության գործում:

Ընդգրկված չլինելով պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգի մեջ՝ փաստաբանությունը հանդես է գալիս որպես անկախ մի օղակ, միևնույն ժամանակ ոչ անջատ հասարակությունից, և փորձում է մեծապես օժանդակել քաղաքացիական հասարակության կայացմանը: Փաստաբանությունը հանդիսանում է քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ և ծառայում է քաղաքացիական հասարակության կայացմանը, որի միջոցով քաղաքացին հնարավորություն ունի պաշտպանել իր շահերը թե՛ պետական մարմինների, և թե՛ առանձին քաղաքացիների անօրինական գործողություններից:

Հայաստանում փաստաբանական ինստիտուտը ունի արդեն 10 տարվա պատմություն: Շահագրգիռ անձանց և կառույցների կողմից մշտապես քայլեր և գործընթացներ են ձեռնարկվում դրա զարգացման ու կայացման ճանապարհին: 1998թ.-ից ի վեր փաստաբանական ինստիտուտի զարգացումը կատարվում է ավելի համակարգված կերպով, ինչի ապացույցն են «Փաստաբանության մասին» ՀՀ նոր օրենքը, միասնական պալատը և վերջինիս հետևողական գործունեությունը փաստաբանության նպատակների ու առաքելության իրականացման ճանապարհին: Սակայն միայն ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները, անշուշտ, բավարար չեն կարող լինել, և անհրաժեշտ են որակական բարեփոխումներ: Այստեղ, անտարակույս, իր կարևորությունն ունի նոր սերնդի երիտասարդ իրավաբանների՝ որպես ապագա փաստաբանների կրթության և ու զարգացման գործը, որի պատասխանատվությունն այսօր ստանձնել են կրթական համակարգն ու քաղաքացիական հասարակության մի շարք ներկայացուցիչներ:

Այս խնդիրների իրագործմանն է նպաստում նաև «Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիա» հասարակական կազմակերպության կողմից կազմակերպվող ամենամյա ուսանողական գիտաժողովը, որը կրում է «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և

զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում» խորագիրը: Այն արդեն ձևավորված ավանդույթ է և իր հետաքրքրությունն ունի ուսանողների ու երիտասարդ իրավաբանների շրջանում:

2007թ.-ի դեկտեմբերի 5-ին Երևան հյուրանոցում տեղի ունեցավ Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիայի կողմից կազմակերպվող «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական չորրորդ գիտաժողովի բանավոր փուլը: Գիտաժողովի հովանավորն էր Չարգացման համագործակցության միջեկեղեցական կազմակերպությունը (ICCO):

Գիտաժողովի հիմնական նպատակն է փաստաբանության ոլորտում բարձրացնել իրավաբան ուսանողների գիտելիքների մակարդակը, ապահովել նրանց մասնակցությունը փաստաբանական ինստիտուտի կայացման գործընթացում, խրախուսել նրանց կողմից լուրջ ուսումնասիրությունների իրականացումը, նպաստել ՀՀ-ում փաստաբանական ինստիտուտի դերի բարձրացմանը, ինչպես նաև թույլ է տալիս լսել նոր գաղափարներ և լուծումներ, որոնք առաջարկում են նոր սերնդի երիտասարդ իրավաբանները:

Գիտաժողովը բաղկացած էր 2 փուլից՝ գրավոր և բանավոր: Գիտաժողովին մասնակցելու հայտ էին ներկայացրել 28 ուսանողներ՝ Երևանից և ՀՀ մարզերի իրավաբանական բուհերից և բուհերի իրավաբանական ֆակուլտետներից: Գիտաժողովի գրավոր փուլին մասնակցեցին սահմանված ժամկետներում կազմակերպիչներին իրենց զեկույցները ներկայացրած 8 իրավաբան ուսանողներ: Ներկայացված չորս լավագույն աշխատանքների հեղինակներն իրավունք ստացան մասնակցել բանավոր փուլին, որի ընթացքում ներկայացրեցին իրենց զեկույցները: Չեկուցողները բանավոր փուլի ընթացքում ներկայացրեցին իրենց աշխատանքները, որոնցում անդրադարձել էին փաստաբանական ինստիտուտին, գործող օրենսդրությանը, վեր էին հանել դաշտում առկա թերություններն ու բացթողումները՝ միաժամանակ առաջարկելով իրենց լուծման տարբերակներն առաջ քաշված հարցերի շուրջ: Երիտասարդ իրավաբանների ելույթները գնահատվում էին հեղինակավոր փաստաբաններից կազմված ժյուրիի կողմից: Մասնավորապես, գիտաժողովի բանավոր փուլի դատավորներն էին Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիայի նախագահ, փաստաբան Կարեն Չադոյանը, ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության և զարգացման վարչության պետի տեղակալ Վրեժ Գասպարյանը, Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիայի վարչության անդամ, փաստաբան Լիանա Հարությունյանը, Հա-

յաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիայի փոխնախագահ, փաստաբան Գավիթ Աբգարյանը:

«Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական չորրորդ գիտաժողովի բանավոր փուլի արդյունքների ամփոփման արդյունքում «Լավագույն գրավոր զեկույց» և ընդհանուր արդյունքներով գիտաժողովի չորրորդ մրցանակին արժանացավ Եվրոպական Կրթական Տարածաշրջանային ակադեմիայի երկրորդ կուրսի ուսանողուհի Նաիրա Դիլանյանը: Գիտաժողովի երրորդ մրցանակին արժանացավ Եվրոպական Կրթական Տարածաշրջանային ակադեմիայի երկրորդ կուրսի ուսանողուհի Մարիամ Օսիպյանը: Երևանի «Գլաձոր» համալսարանի երրորդ կուրսի ուսանող Իգոր Ավագյանն արժանացավ գիտաժողովի երկրորդ և ՀԵԻԱ-ի նախագահ Կարեն Չաղոյանի կողմից սահմանված հատուկ մրցանակներին: Իսկ գիտաժողովի հաղթող և լավագույն հոետոր ճանաչվեց Գավառի պետական համալսարանի հինգերորդ կուրսի ուսանողուհի Վարդուհի Բաղայանը:

Գիտաժողովի հաղթողները ստացան արժեքավոր մրցանակներ: Գրավոր փուլի մյուս մասնակիցները ևս արժանացան խրախուսական մրցանակներին:

Մույն գրքույկում գետեղված են գիտաժողովի բանավոր փուլի մրցանակային տեղեր զբաղեցրած բոլոր մասնակիցների զեկույցները: Նախատեսվում է այս ժողովածուն անվճար տրամադրել իրավաբանական ֆակուլտետների գրադարաններին, ինչպես նաև անվճար տարածել իրավաբան ուսանողների, իրավաբանությամբ հետաքրքրվող անձանց և շահագրգիռ կառույցների շրջանում:

Սյուզաննա Սողոմոնյան
*Գիտաժողովի կազմակերպիչ,
իրավաբան*

Ներածություն

Ցանկացած երևույթի էության բացահայտման և ճիշտ գնահատման համար հարկավոր է ուսումնասիրել երևույթի առաջացման նախադրյալները և զարգացման դիալեկտիկան: Փաստաբանության ձևավորմանն ու պատմական զարգացմանը նպատակահարմար է անդրադառնալ տույն աշխատանքի ներածական մասում, իսկ նկարագրական մասում հիմնական շեշտը կդնենք փաստաբանության ներկա վիճակի և զարգացման հեռանկարների վրա:

Այսպես, պետությունների առաջ գալով ձևավորվեց դատական համակարգը: Առաջին դատաբաններն ինկվիզիցիոն էին: Եթե մեղադրանքը կրում էր իրավական բնույթ, ապա պաշտպանությունն իրականացնում էր քաղաքացին ինքը, ինչը խախտում էր նրա իրավունքները, հակասում օրինական շահերին: Դատական համակարգի զարգացումը նպաստեց մրցակցային դատավարության կայացմանը¹: Դատական համակարգը հասավ զարգացման այն փուլին, երբ մեղադրող կողմի կողքին անհրաժեշտ եղավ պաշտպանի ներկայությունը: Քաղաքացիական իրավունքում ձևավորված բարդ և տարատեսակ իրավահարաբերությունները ևս հիմք հանդիսացան փաստաբանության ի հայտ գալու համար:

Փաստաբանությունը, որպես իրավական ինստիտուտ, իր ձևավորումը սկսեց Հին Հռոմում: Այստեղ նախքան միապետության ժամանակաշրջանը քաղաքացիներն ունեին լայն դատավարական իրավունքներ և կարող էին ստանալ մասնագիտական իրավաբանական օգնություն: Արդյունքում պաշտպանությունը փոխադրվեց իրավական ոլորտ, և հիմք դրվեց փաստաբանությանը:

Հայաստանում ևս փաստաբանությունն ունի հին արմատներ: Այս ինստիտուտն իր ամրագրումն է ստացել «Ռորգայթ փառաց» սահմանադրական նախագծում: Աստրախանի հայոց դատաստանագրքում հողվածներ կային հայցվորի օրինական ներկայացուցչի (փոխանորդի) մասին, ով կարող էր նաև մասնագետ իրավաբան լինել²:

18-19-րդ դարերի Ֆրանսիայում, Անգլիայում, Եվրոպական այլ երկրներում վերջնականապես ձևավորված փաստաբանությունն իր

¹Արդեն իսկ մ.թ.ա. 2-րդ հազարամյակում Մանուի օրենքներով նախատեսվում էր մրցակցային դատավարությունը:

² Տե՛ս «Դատաստանագիրք Աստրախանի Հայոց», Գլուխ Ե

էութեամբ գրեթէ նույնացալ փաստաբանութեան ժամանակակից բնորոշման հետ: 1806թ. Ֆրանսիայի Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում ամրագրված էր, որ ընդհանուր դատարաններում պահանջվում է փաստաբանի պարտադիր մասնակցությունը:

ԱՄՆ 1787թ. սահմանադրությամբ ի սկզբանե նախատեսված չէր փաստաբանության ինստիտուտը, բայց 1789-1791թթ. «Իրավունքների մասին բիլլ»-ում այն ստացաւ իր ամրագրումը: ԱՄՆ սահմանադրության արդեն իսկ 6-րդ ուղղմամբ ինստիտուտը ստացաւ նաև սահմանադրական ամրագրում:

Շ. Շահամիրյանի «Որոգայթ փառաց» սահմանադրական նախագծում այս ինստիտուտն ավելի վաղ էր ամրագրվել, բայց նախագիծը կյանքի չկոչվեց, ուստի, որպես ժամանակակից փաստաբանական ինստիտուտի մոդել ընդունված է համարել ֆրանսիական և անգլիական նախատիպը:

Այսպիսով, դատավարական իրավունքների պատմական զարգացումը պարարտ հող ստեղծեց փաստաբանության ինստիտուտի կայացման համար: Մերօրյա դատական համակարգն անհնար է պատկերացնել առանց փաստաբանության: Ինչպես ողջ աշխարհում, այնպես էլ Հայաստանում զարգացած փաստաբանական ինստիտուտն իրավական պետության կարևոր հենասյուներից մեկն է:

Փաստաբանության ձևավորումը, կայացումը, ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում

«Փաստաբան» և «Փաստաբանություն» հասկացությունները: ՀՀ փաստաբանների պալատը

ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածում ամրագրված է յուրաքանչյուրի իրավաբանական օգնություն ստանալու և ձեռքբերելու, խափանման միջոցի կիրառման կամ մեղադրանքի առաջադրման պահից իր ընտրությամբ պաշտպան ունենալու իրավունքը: Վերոհիշյալ գործունեությունն իրականացնող հիմնական սուբյեկտը փաստաբանն է:

Փաստաբան: «Փաստաբան» բառացի նշանակում է փաստեր բացնող: Որոշ երկրներում փաստաբանը կոչվում է ադվոկատ՝ լատիներեն advocat բառից, որը նշանակում է «օգնության կանչված»: Կարևոր է ուշադրություն դարձնել փաստաբան և ադվոկատ բառերի իմաստային տարբերությանը: Բռնության և վտանգի հասարակությունում թույլը

օգնություն էր խնդրում ուժեղից: Այսպիսով՝ «օգնության կանչվածը» դառնում էր թույլի պաշտպանը¹: Իրավագուրկ հասարակության և բռնատիրական պետությունների փոխարեն այսօր ձևավորվում է քաղաքացիական հասարակություն և իրավական պետություն: Քաղաքացիական հասարակությունում փաստաբանը, հենվելով փաստերի վրա, պաշտպանում է իր վստահորդի իրավունքներն ու օրինական շահերը ոչ թե բռնատիրական կամայականությունների պայմաններում՝ օգտվելով ուժի հեղինակությունից, այլ իրավական օրենքների վրա հիմնվելով: Փաստաբանն իր իրավական պրակտիկայում նպաստում է հասարակության կողմից իրավունքի գերակայության ընդունմանը, իրավական գաղափարների տարածմանը, նպաստում է մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանմանը և հասարակության իրավագիտակցության բարձրացմանը:

2004թ. դեկտեմբերի 14-ին ընդունված «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ գլուխը նվիրված է փաստաբանին և նրա գործունեությանը: Օրենքի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ փաստաբանն այն անձն է, ով նշված օրենքով սահմանված կարգով ստացել է փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու արտոնագիր, փաստաբանների պալատի անդամ է և տվել է երդում:

Փաստաբանական գործունեության արտոնագրմանն է նվիրված «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ գլուխը, որտեղ նշված են փաստաբանին ներկայացվող պահանջները, արտոնագրի և հավատարմագրի տրամադրման կարգը և այլն:

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածը նախատեսում է նաև փաստաբանի կողմից իրականացվող գործողությունների շրջանակը. իրավական հարցերով բանավոր կամ գրավոր խորհրդատվության տրամադրում, իրավաբանական տարաբնույթ փաստաթղթերի և դրանց նախագծերի կազմում, վստահորդի շահերի ներկայացում տարբեր պետական և ոչ պետական, մունիցիպալ մարմիններում, դելիկտների, զանցանքների և հանցանքների դեպքում անձի իրավունքների պաշտպանություն (անկախ այն հանգամանքից՝ իրավախախտումը կատարվել է վստահորդի կողմից, թե՛ նրա նկատմամբ) և այլն:

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ գլխում թվարկվում են փաստաբանի հիմնական իրավունքները և պարտականությունները, որոնք բազա են ստեղծում փաստաբանի մասնագիտական գործու-

¹ Հին Հռոմում և միջնադարյան Եվրոպայում իր ձևավորումը սկսած այս ինստիտուտը գործել է քրեական դատավարությունում՝ հետագայում ներառվելով նաև քաղաքացիական վարույթ:

նության համար: Փաստաբանի հիմնական իրավունքների և պարտականությունների առանձնահատկություններին օրենսդրի անդրադարձը հիմնականում կենտրոնացած է փաստաբանի և վստահորդ(ներ)ի շահերի միջև հակասություններ առաջանալու դեպքում վստահորդի շահերի պաշտպանությանը, փաստաբանի կողմից օրենքի շրջանակում գործելուն, մյուս կողմից՝ փաստաբանին հնարավորություն է տրվում հրաժարվել ծառայություններ մատուցելուց «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի և վստահորդի հետ կնքած պայմանագրի հիման վրա: Փաստաբանի գործունեությունն ունի օրենքով ամրագրված երաշխիքներ, փաստաբանն ունի իրավական պաշտպանության իրավունք և կարող է ունենալ օգնական(ներ) և փորձնակ(ներ):

Առանձնապես կարևորվում է փաստաբանի՝ որպես պաշտպանի դերը: Պաշտպան է համարվում այն փաստաբանը, ով քրեական գործի վարույթում ներկայացնում է կասկածյալի կամ մեղադրյալի օրինական շահերը և ցուցաբերում է իրավաբանական օգնություն՝ օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով: Փաստաբանը պաշտպանի կարգավիճակ ձեռք է բերում կասկածյալի կամ մեղադրյալի համաձայնությամբ նրա պաշտպանությունը ստանձնելու պահից՝ այդ մասին տեղեկացնելով քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին: Իր կարգավիճակը հաստատելու համար պաշտպանը քրեական վարույթն իրականացնող մարմին է ներկայացնում անձը հաստատող փաստաթուղթ և փաստաբանների պալատի կողմից տրված փաստաբան լինելու հանգամանքը հաստատող փաստաթուղթ: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում նախատեսված են քրեական վարույթին պաշտպանի մասնակցության դադարեցման և քրեական գործով վարույթին պաշտպանի պարտադիր մասնակցության հիմքերը, պաշտպանի իրավունքներն ու պարտականությունները և այլն:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության կարևոր հիմքերից է հանրային պաշտպանի ինստիտուտը: Հանրային պաշտպան է համարվում հանրային պաշտպանի գրասենյակում աշխատող փաստաբանը, որը գործում է հանրային պաշտպանի գրասենյակի ղեկավարի ներկայացմամբ՝ պալատի նախագահի հետ կնքած աշխատանքային պայմանագրի հիման վրա¹: Ի տարբերություն փաստաբանական գործունեության, որն ըստ էության ձեռնարկատիրական գործունեություն է՝ հանրային պաշտպանի գրասենյակը ֆինանսավորվում է ՀՀ պետական բյուջեից:

¹ Տե՛ս «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 44, ընդունված՝ 14.12.2004թ.:

Անվճար իրավաբանական օգնություն կարող է տրամադրվել ոչ միայն քրեական, այլև քաղաքացիական գործերով, օրինակ, ալիմենտի գանձման վերաբերյալ գործերով:

Փաստաբանություն: Փաստաբանությունը հանրային, իրավական ինստիտուտ է: Այս ինստիտուտի առկայությունը հնարավորություն է ընձեռում պահպանել հավասարակշռություն հասարակության, պետության և անձանց (ֆիզիկական, իրավաբանական) շահերի միջև:

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Փաստաբանությունը փաստաբանների մասնագիտական միավորում է, որը, հանդիսանալով քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ, չի մտնում պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգի մեջ»: Փաստաբանության, որպես քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտի, հռչակումն ունի կարևոր, անգամ առանցքային նշանակություն:

Կատարելով փոքրիկ պատմական ակնարկ նոր ժամանակի պատմությանը՝ կարելի է տեսնել, թե ինչպե՞ս է քաղաքացիական հասարակության զարգացման աստիճանն անդրադառնում փաստաբանության ինստիտուտի վրա:

1890-ական թթ. Անգլիայում պաշտպանի մասնակցությունը գործին թույլատրվում էր մեղադրանք ներկայացնելու պահից. Անգլիան կանգնած էր քաղաքացիական հասարակության կայացման ճանապարհին:

Գերմանական ազգի Հռոմեական Սրբազան Կայսրությունում գործող օրենսդրության համաձայն՝ մեղադրողը և ամբաստանյալը (նաև նրա պաշտպանը) ունեին հավասար դատավարական իրավունքներ. այս պետությունում արդեն սկսվել էին ինդուստրիալ խմորումները, որոնք հանգեցնում էին հասարակության զարգացման որակական մեկ աստիճանից մյուսին անցնելուն:

1893թ. Ճապոնիայում ընդունվեց օրենք փաստաբանության մասին, բայց փաստաբանների իրավունքները խիստ սահմանափակ էին, փաստաբանական ծառայությունը գտնվում էր ինչպես արդարադատության նախարարի, այնպես էլ դատախազության հսկողության ներքո: Դատախազն իրավունք ուներ փաստաբանին ենթարկել կարգապահական պատասխանատվության: Իր խստակեցությամբ և դարեր ի վեր քաղաքացիների իրավունքների խիստ սահմանափակմամբ աչքի ընկնող երկրում փաստաբանության ինստիտուտի օրենսդրական ամրագրումը կարևոր առաջընթաց էր: Ճապոնիայի ժողովուրդը սկսել էր ազատվել հոգեբանական կապանքներից՝ քայլելով դեպի քաղաքացիական հասարակություն:

Քաղաքացիական հասարակությունն առանձնանում է իր անդամների բարձր իրավագիտակցությամբ, ինչը ոչ միայն չի նվազեցնում փաստաբանության դերը, այլև առավել դյուրին է դարձնում փաստաբանի աշխատանքը:

ՀՀ փաստաբանների պալատը: «ՀՀ փաստաբանների պալատ» հասկացությունը, պալատի մարմինները, մարմինների գործունեության կարգը, պալատի նախագահի կարգավիճակը, ֆինանսատնտեսական գործունեության վերահսկումը, գույքը, պալատի հասարակական միավորումները նախատեսվում են «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ գլխում:

ՀՀ փաստաբանների պալատը փաստաբանների մասնագիտական, անկախ, ինքնակառավարվող իրավաբանական անձ է¹: Փաստաբանների պալատի խնդիրները նպատակաուղղված են փաստաբանների բնականոն գործունեության ապահովմանը և փաստաբանության ինստիտուտի զարգացմանը:

- Փաստաբանական պալատի մարմիններն են՝
- փաստաբանների պալատի ընդհանուր ժողովը,
 - փաստաբանների պալատի խորհուրդը,
 - փաստաբանների պալատի կարգապահական հանձնաժողովը,
 - փաստաբանների պալատի որակավորման հանձնաժողովը:

Մերօրյա միջազգային իրավական դաշտում տեղի ունեցող ունիֆիկացիոն գործընթացների արդյունքում «փաստաբան» և «փաստաբանություն» հասկացությունները կրում են որոշակի փոփոխություններ և անցնում որակական նոր աստիճանի:

Փաստաբանության պատմական զարգացումը և ներկա վիճակը Հայաստանում

Փաստաբանության զարգացումը Հայաստանում կարելի է բաժանել երեք պայմանական փուլի.

- Նախքան խորհրդային կարգերը փաստաբանության զարգացման պատմություն,
- ՀԽՍՀ գոյության ընթացքում փաստաբանության զարգացման պատմություն,
- 1991թ. ՀՀ անկախացումից հետո փաստաբանության զարգացման պատմություն:

¹ Տե՛ս «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 7, ընդունված՝ 14.12.2004թ.:

1773թ. Հնդկաստանի Մադրաս քաղաքում լույս տեսավ «Ռոբզայթ փառաջ» սահմանադրական նախագիծը: Այն մի քայլ առաջ էր կանգնած ժամանակի իրավական մտքից և աշխարհում առաջին իրավական ակտերից էր, որ ամրագրեց փաստաբանության (բնագրում՝ դպիր, ատենաբան) ինստիտուտը: Հետագայում փաստաբանությունը զարգացման և կայացման ճանապարհին կանգնեց 1918թ. Հայաստանի 1-ին Հանրապետության օրոք: Դատական համակարգի ձևավորումից հետո, ընդօրինակելով ռուսական համապատասխան օրենսդրությունը, Հայաստանի 1-ին Հանրապետությունում հիմք դրվեց փաստաբանությանը:

Խորհրդային կարգերի հաստատումը, որ Հայաստանում փաստաբանության զարգացման երկրորդ պայմանական փուլն էր, կտրուկ փոխեց Հայաստանի 1-ին Հանրապետության պետության և իրավունքի զարգացման ուղղությամբ որդեգրած քաղաքականությունը: Խորհրդային իշխանության տարիներին հաջողաբար ընդունվեցին փաստաբանությանն առնչվող մի շարք օրենսդրական ակտեր: Ի սկզբանե ԽՍՀՄ-ում ինստիտուտը գուրկ էր ինքնուրույնությունից, փաստաբանական գործունեություն իրականացնող մարմինները գտնվում էին այս կամ այն կառույցի իշխանության ներքո:

ԽՍՀՄ ավելի քան 190 մլն բնակչության պայմաններում կար ընդամենը 8000 փաստաբան:

ՀԽՍՀ մոտ 70 տարիների ընթացքում խեղաթյուրվեց փաստաբանության՝ որպես ազատ, ժողովրդավարական, քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտի, դերն ու նշանակությունը: ԽՍՀՄ-ում փաստաբանության և փաստաբանների նկատմամբ բացակայում էր պատշաճ վերաբերմունքը: Միակուսակցական համակարգը սահմանափակում էր քաղաքացիների, այդ թվում՝ փաստաբանների իրավունքները: ԽՍՀՄ-ում փաստաբանության հասկացության խեղաթյուրման հիմնական պատճառն այն էր, որ օրենքներում ամրագրված առաջանցիկ իրավական գաղափարները չէին համապատասխանում խորհրդային իրականությանը, օրինակ, 1939թ. «Պաշտպանների կոլեգիա» եզրույթը փոխարինվեց «Փաստաբանների կոլեգիա» եզրույթով, բայց եզրույթների նման փոփոխումն ինստիտուտի որևէ փոփոխության չհանգեցրեց:

1979թ. նոյեմբերին ընդունված ԽՍՀՄ-ում «Փաստաբանական ծառայության մասին» ԽՍՀՄ օրենքով ավարտվում էր ՀՀ-ում փաստաբանության զարգացման երկրորդ փուլը, թեև օրենքը շարունակեց գործել նաև նորանկախ ՀՀ-ում, մինչև 1998թ. «Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը:

1991թ. Հայաստանի Հանրապետության հռչակմամբ սկիզբ դրվեց իրավական նոր համակարգի, որը թեև ՀԽՍՀ իրավական համակարգի ժառանգորդն էր, սակայն նախատեսում էր իրավունքների և ազատությունների ավելի լայն շրջանակ: 1995թ. ՀՀ սահմանադրությամբ առանձին հոդվածով նախատեսված չէ փաստաբանական ծառայությունը, սակայն ամրագրված են իրավաբանական օգնություն ստանալու, ձեռքբերելու, կալանավորման կամ մեղադրանքի առաջադրման պահից պաշտպան ունենալու իրավունքները (40-րդ հոդված), ինչն էլ ենթադրում է փաստաբանական ծառայության գոյությունը:

ՀՀ-ում փաստաբանության կայացման համար էական նշանակություն ունեցավ 1998թ.-ի «Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը, որում նշված էր հետևյալը. «ՀՀ տարածքում փաստաբանական գործունեության իրականացման կարգը որոշվում է քաղաքացիական դատավարության և քրեական դատավարության օրենսգրքերով, սույն օրենքով և այլ օրենքներով», ըստ այդմ էլ կարևորվում էր նաև նույն թվականին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի դերը:

Միջազգային պայմանագրերի կնքումով ու միջազգային դատարանների ի հայտ գալով՝ ձևավորվեց փաստաբանական գործունեության նոր սասարեզ, ընդլայնվեցին փաստաբանների հնարավորությունները, միաժամանակ աճեցին մասնագիտական գիտելիքներին և կարողություններին ներկայացվող պահանջները: Առաջացավ համապատասխան օրենսդրության բարելավման անհրաժեշտություն: Այսպես, 2004թ. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը եկավ փոխարինելու 1998թ. «Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքին:

Փաստաբանության զարգացման նախադրյալները ՀՀ-ում

Փաստաբանությունը, ինչպես ցանկացած սոցիալ-իրավական ինստիտուտ, ենթարկվելով դիալեկտիկայի օրենքներին, գտնվում է փոփոխման, զարգացման գործընթացում: Սահմանադրական և օրենսդրական բարեփոխումները, միջազգային պայմանագրերի կնքումը և միջազգային կազմակերպություններին անդամագրվելը կարող են զգալի փոփոխություններ առաջացնել փաստաբանության ինստիտուտի կառուցվածքում:

2005թ. նոյեմբերից ՀՀ-ում սկսվեց օրենսդրական դաշտի՝ սահմանադրական փոփոխություններին համապատասխանեցման գործընթացը:

2007թ. աչքի ընկավ օրենսդիր մարմնում դատարանակազմության մասին և պրոցեսուալ վարույթին առնչվող օրենսդրական նախագծերի բուռն քննարկմամբ, ՀՀ-ում վարչական հատուկ վարույթի ներմուծմամբ: Ստեղծվեցին հատուկ հանձնախմբեր քրեական և քաղաքացիական դատավարական օրենսգրքերի բարելավման համար: ՀՀ-ում իր կիրառումը գտավ արագացված դատաքննությունը¹, որի պարագայում ավելի է կարևորվում պաշտպանի դերը: Այստեղ հիմնական ուշադրությունը հարկավոր է բևեռել նախնական քննության փուլին: Դատական քննության փուլում մեղադրողը և փաստաբանն ունեն հավասար իրավունքներ և հնարավորություններ: Նույնը չի կարելի ասել նախնական քննության փուլի մասին: Թեև պաշտպանն իրավունք ունի օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերել իր պաշտպանյալի անմեղությունն ապացուցող փաստեր, բայց մեղադրող կողմի հնարավորությունները զգալիորեն գերազանցում են պաշտպանող կողմի հնարավորություններին: Արտասահմանյան երկրներում գործող մասնավոր խուզարկուի ինստիտուտը պաշտպանին ապացույցների ձեռքբերման հնարավորություն է ընձեռում, բայց հայկական մենթալիտետի պայմաններում անհնար է այդ ինստիտուտի ներմուծումը մերօրյա Հայաստանում: Դրա փոխարեն, օրենսդրական բարեփոխումների արդյունքում կարելի է ընդլայնել պաշտպանի իրավունքները, թեկուզ միայն արագացված դատաքննության պարագայում:

2007թ. ՀՀ-ում առաջ քաշվեց մասնագիտական դատարանների ստեղծման նախագիծը: Մասնագիտական դատարանների առկայության պարագայում կարևորվում է փաստաբանների մասնագիտացվածությունը իրավունքի կոնկրետ ճյուղում՝ նկատի ունենալով, որ իրավունքի ճյուղերն այսօր բաղկացած են բազմաթիվ ենթաճյուղերից:

Հին աշխարհում մեկ մարդը կարող էր տիրապետել ժամանակի բոլոր գիտական գիտելիքներին: Այսօր անգամ մեկ մասնագիտությունն այնքան նրբություններ է պարունակում, որ կարիք է առաջանում նեղ մասնագիտացվածության: ՀՀ-ում փաստաբանները հիմնականում գործում են՝ ունենալով մի քանի մասնագիտացվածություն:

2004թ. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում նշված են սկզբունքներ (անկախության, օրինապահության, ինքնակառավարման և փաստաբանների իրավահավասարության սկզբունքները), որոնք ընդհանուր են ինչպես զարգացած ժողովրդավարություն ունեցող, այնպես էլ երիտասարդ ժողովրդավարությամբ պետությունների համար:

¹ ՀՀ արագացված դատաքննության ինստիտուտը հիշեցնում է ԱՄՆ-ում ընդունված «Մեղքի ընդունման գործարքը», սակայն այն ադապտացված է հայաստանյան իրավական դաշտին:

Այդ սկզբունքները չեն համապատասխանում մերօրյա հայ իրականությանը: Նշված խնդրի պատճառը հիմնականում պայմանավորված է ոչ այնքան օրենսդրական բացերով ու պետական քաղաքականությամբ, որքան հասարակության իրավագիտակցությամբ: Բացը լրացնելու համար հարկավոր է ունենալ քաղաքացիական հասարակություն, որի կայացմանը նպաստող ինստիտուտներից է ՀՀ փաստաբանների պալատը: Ստացվում է փակ օղակ, որի ելքը փաստաբանների պալատի կողմից իր գործունեության ընդլայնումն է, հատուկ դասընթացների կազմակերպումը ոչ միայն պալատի անդամների, այլև քաղաքացիների համար: Առաջին հայացքից այս քաղաքականությունը կարող է թվալ բարդ և անշնորհակալ, բայց մեկ տասնամյակում արդեն կտա իր ծիլերը և պալատի զարգացմանն ուղղված այլ միջոցառումների շարքում կարևոր դեր կունենա փաստաբանության կտրուկ վերելքի համար: Վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ բարձր իրավագիտակցություն ունեցող հասարակության քաղաքացիները, հասկանալով փաստաբանական ծառայության կարևորությունը, ավելի հաճախ են օգտվում վերջինիցս, քան ՀՀ-ում և այլ երիտասարդ ժողովրդավարություն ունեցող երկրներում:

Փաստաբանության զարգացման գործում կարևոր նշանակություն ունի նաև ՀՀ փաստաբանների պալատի համագործակցությունը տարբեր երկրների մամանտիպ կառույցների հետ: «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսվում է նման հմնարավորություն: Ընդհանրապես, յուրաքանչյուր ինստիտուտում համագործակցությունը, զաղափարների փոխանակումը, համատեղ ուժերով ծրագրերի մշակումը նպաստում է ինստիտուտի զարգացմանը: Ինչ վերաբերում է փաստաբանությանը, ապա այստեղ առանձնապես է կարևորվում համագործակցությունը: Այն կարելի է դիտարկել 2 ասպեկտով,

- ՀՀ փաստաբանների համագործակցություն և առողջ մրցակցություն (փաստաբանական էթիկայի պահպանում),
- համագործակցություն միջազգային ասպարեզում, քանի որ չնայած գլոբալիզացիայի վտանգին, մարդու իրավունքների պաշտպանության գործում համանման օրենսդրության կիրառությունը լավագույն հիմքն է մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող ինստիտուտների զարգացման համար:

Փաստաբանության զարգացումը ՀՀ-ում առավելապես կարևոր է, քանի որ այս ինստիտուտը զարգացման համար ուներ ընդամենը 16 տարի:

Եզրափակիչ մաս

Մարդկության զարգացման պատմության ընթացքում բավական երկար ժամանակ այս կամ այն բնագավառում ձեռքբերումները համարվում էին լավագույնը և թյուր կարծիք էր ստեղծվում, որ ավելիին հասնելն անհնար է: Գիտությունը փշրեց նման մոտեցումները, փոխափաները սկսեցին մշակել պետության զարգացման հեռանկարներ: Կարևորվեցին մարդկանց իրավունքները, սակայն խիստ անտագոնիստական հասարակությունում միայն սոցիալական մի խմբի շահերն էին պաշտպանվում:

Այսօր յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների պաշտպանության հնարավորություն: Գոյություն ունեն մարդու իրավունքների պաշտպանության բազմաթիվ ինստիտուտներ, որոնք, սակայն անընդհատ վերակառուցվում և բարեփոխվում են:

Դժվար է ասել, թե փաստաբանությունն արդյո՞ք կհասնի իր զարգացման գագաթնակետին, սակայն յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանում կարելի է մշակել տվյալ ժամանակի համար հնարավորինս կիրառելի օրենսդրություն: Առաջանցիկ գաղափարների ամրագրումը չի կարող հանգեցնել դրական փոփոխությունների, եթե մնա թղթի վրա: Դրա համար փաստաբանների պալատի առաջ կարևոր առաջադրանք է դրված ինստիտուտի վերաբերյալ օրենսդրական իդեալները վերածել իրականության:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարելի է տալ փաստաբանության զարգացման մերօրյա ուղենիշերը: Դրանք են՝

1. պատմական փորձի օգտագործում,
2. օրենսդրական բարեփոխումների արդյունքում փաստաբանի դերի մեծացում,
3. կայուն սկզբունքների կողքին ճկուն մեխանիզմների կիրառում,
4. քաղաքացիական հասարակության կայացմանն ուղղված քայլերի ձեռնարկում,
5. համագործակցություն:

Իհարկե, հնարավոր է թվարկել փաստաբանության զարգացման տասնյակ ուղղություններ, սակայն կարևոր է զարգացման իրատեսական գաղափարների և ծրագրերի առաջադրումը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունված 05.07.1995թ. (27.11.2005թ. փոփոխություններով)
2. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 14.12.2004թ.

Մասնագիտական գրքեր

1. Պաշտպանի դատավարական վիճակը նախնական քննության փուլում, Հ. Ղուկասյան, Երևան, 2001թ.
2. Արտասահմանյան երկրների պետության և իրավունքի պատմություն, Ա. Արշակյան, Երևան, 2003թ.
3. Հայ իրավական մտքի գանձարան, Ռ. Ավագյան, Երևան, 2002թ.
4. Հայկական սովետական հանրագիտարան, հատոր 12, Երևան, 1986թ.

Ինտերնետային կայքեր

1. www.pastaban.am
2. www.concourt.am

Ներածություն

Երիտասարդներս, կրթվելով, ձգտում ենք մշակույթի և ստեղծագործության նոր ձևերի, ծարավի ենք նոր մոդելների և խորհրդանիշների: Այս գիտաժողովի կազմակերպումը իրոք արժանի է մեր ձգտմանն ու խանդավառությանը՝ գտնելու սեփական ուժերը փորձելու բնագավառ, որը մեզ հնարավորություն է տալիս ինքնադրսևորվելու: Դեպի իր ապագան ընթացող մարդկության երկար ճանապարհին ի՞նչը կարող է մեզ համար ավելի կարևոր լինել, քան մարդու իրավունքների ապահովումը, դրանց առաջնահերթ նշանակություն տալը մարդկության ձգտումներում և գալիք նվաճումներում:

Իսկ այդ իրավունքների պաշտպանությունն էլ իրականացնում է փաստաբանությունը, որը իրավաբան ուսանողների հանրապետական 4-րդ գիտաժողովի թեման է:

Մարդկային կյանքը և մարդկային արժանապատվությունն արհամարհվել և ոտնահարվել են ողջ պատմության ընթացքում: Այդ պատկերը չի փոխվել նաև այսօր: Այնուամենայնիվ, այդպիսի նորմեր կիրառելու գաղափարը, որոնք միասնական կլինեին բոլոր մարդկանց համար առանց որևէ խտրականության, ծնվել է շատ հարյուրամյակներ առաջ:

Իսկապես չի եղել այնպիսի հասարակություն, որը չունենար որոշակի իրավունքների պաշտպանությունն ապահովող կանոններ:

Փաստաբանությունը որպես ինքնանպատակ ստեղծված ինստիտուտ և պետական համակարգի կցորդ չէ: Դրա ստեղծումը պայմանավորված է հասարակական անհրաժեշտությամբ, որն էլ հիմք է հանդիսացել փաստաբանության ձևավորման և հետագա զարգացման համար:

Փաստաբանությունը միշտ եղել և մնում է քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ, որի առաքելությունն է հանդիսանում մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը, ինչպես նաև աջակցությունը արդարադատության իրականացման հարցում:

Հայաստանի Հանրապետությունում փաստաբանության զարգացումն ու կատարելագործումը բավական բարդ, դժվար և երկար ճանապարհ է ընթացել: Ութսունհինգ տարվա պատմություն ունեցող Հայաստանի փաստաբանությունը շարունակվում է ինքնահաստատվել, կայանալ իր դերում՝ որպես ինքնուրույն, անկախ, բայց հասարակությունից չառանձնացված՝ նրա շահերին ծառայող ինստիտուտ, մարմին:

Փաստաբանության զարգացումը բերեց նրան, որ փաստաբանական գործունեությունը վերաճեց ավելի մեծ գաղափարի՝ փաստաբանության՝ ի դեմս Հայաստանում գործող մեկ միասնական Փաստաբանների պալատի:

Պետք է նշել, որ միայն ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները դեռևս լիովին չեն ապահովում փաստաբանական գործունեության առկա խնդիրների լուծման արդյունավետությունը: Դրանք կարող են հաղթահարվել միայն փաստաբանների անընդհատ կատարելագործմամբ՝ ուսուցմամբ և վերապատրաստմամբ: Արդի հասարակական կյանքը նոր հրամայական պահանջներ է ներկայացնում հանրապետության իրավաբանական կրթության, այդ թվում նաև բուհական համակարգին, իրավաբանի մասնագիտությանը:

Նկարագրական մաս

Փաստաբանության պատմական զարգացման հիմնական ուղենիշները Հայաստանում

Հայաստանում փաստաբանության պատմական զարգացման հիմնական ուղենիշների ուսումնասիրումն անհրաժեշտ է սկսել Հայաստանի առաջին հանրապետության ժամանակաշրջանից:

Հովհաննես Քաջազնունու ղեկավարած կառավարությունը ծրագրային հայտարարության մեջ արդարադատության ոլորտում իր խնդիրն էր համարում «հարմարեցնել դատարանը երկրի քաղաքացիական իրավահասկացման և իրավական սովորույթների պայմաններին՝ միաժամանակ մասնակից դարձնելով քրեական դատավարությանը ժողովրդի ներկայացուցիչներին»:

Պետք է նշել, որ այդ ծանր իրավիճակում կառավարությանը այդքան էլ չէր մտահոգում պաշտպանների ինստիտուտի ձևավորումը: Առկա խնդիրների բազմազանությունը և երկրի ճգնաժամային իրավիճակը թույլ չէր տալիս անդրադառնալ մնացած հարցերի կարգավորմանը: Այնուհանդերձ, որպես պաշտպաններ դատարանում թույլատրված էր հասարակական ներկայացուցիչների մասնակցությունը: Այսպիսով՝ հանրապետության արդարադատության կառուցման գործընթացում որոշակի փորձ էր կատարվել հիմնելու փաստաբանություն կամ ավելի ճիշտ կլինի ասել պաշտպանների ինստիտուտ, սակայն առաջին սահմանադրությունը դատարանում անձի շահերի պաշտպանության մասին որևէ դրույթ չէր պարունակում:

Այնուհանդերձ, Հայաստանի Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեն, հիմք ընդունելով Ռուսաստանի Բարձրագույն Կենտրոնական կողմից ընդունված «Արվվկատուրայի մասին կանոնադրությունը», իր երրորդ նստաշրջանում ընդունեց «ՀԽՍՀ դատարանակազմության կանոնագրքի հաստատության մասին» որոշումը:

Նշված որոշմամբ հաստատված կանոնագրքի 6-րդ գլուխը վերաբերում էր պաշտպանների կոլեգիային: Դատարանակազմության կանոնագիրքը սահմանեց, որ Գլխավոր Դատարանին առընթեր գործում է քրեական և քաղաքացիական գործերի պաշտպանների կոլեգիան: Պաշտպանների կոլեգիայի անդամները իրավունք չունեին պաշտոնավարել պետական հիմնարկություններում և ձեռնարկություններում:

Այստեղ որոշակի բացառություններ էին սահմանվել, մասնավորապես, պետական պաշտոն վարողների համար, իրավաբանական գիտությունների պրոֆեսորների ու դասախոսների և պետական մարմինների իրավագետ խորհրդականների համար՝ ամեն մի առանձին դեպքում Արդարադատության ժողովրդական կոմիսարիատի հատուկ քույտվությամբ:

Ուսումնասիրողներին համար վերոշարադրյալից պարզ է դառնում, որ պաշտպանների կոլեգիան ոչ միայն անկախություն չուներ, այլ նաև ամբողջությամբ հանդիսանում էր իշխանություններին կից մարմին և որպես կամակատար:

Միաժամանակ 1923թ. քրեական դատավարության օրենսգրքով ամրագրված էր դրույթ, որով պաշտպանի մասնակցությունը թույլատրվում էր սկսած դատական քննության փուլից:

Հարկ է նշել, որ 1922-1939թթ. ժամանակաշրջանում պաշտպանների կոլեգիան գործեց կազմակերպչական ու գործառնության մեծ թերություններով առկա դրույթների հիման վրա: Չնայած դատական համակարգում արագ կատարվող բարեփոխումներին՝ կոլեգիայի գործունեության կարգավորումը այդ ժամանակահատվածում որևէ լուրջ փոփոխությունների չենթարկվեց և ընդամուր առմամբ մատնված էր անուշադրության:

Ժամանակի ընթացքում արդարադատությունն արդեն իսկ վերածվել էր մի ուժեղ կառույցի, որին ենթարկվում էին Գերագույն դատարանը (Գլխավոր դատարանը վերացվեց և ստեղծվեց վերը նշված դատարանը)՝ իր կոլեգիաներով, ժողդատարանները, դատախազությունը և դատապաշտպանների կոլեգիան:

1922-1939թթ. կարելի է համարել Հայաստանում փաստաբանության ինստիտուտի ձևավորման առաջին փուլը:

1928թ. Արդարադատության ժողկոմիսարն իր գործունեության հաշվետվությունում դատապաշտպանների կոլեգիայի գործունեության

վերաբերյալ նշում էր հետևյալը. «Գատապաշտպանների կոլեգիայի աշխատանքները բավարար չափով ժողովրդականացված չեն, դատապաշտպանների կադրը թարմացված չէ, նոր ուժեր ասպարեզ չեն քաշված: Բավարար չի կարելի համարել նաև կոնսուլտացիոն աշխատանքները, այսինքն՝ բնակչությանը իրավաբանական օգնություն ցույց տալու գործը, մինչդեռ հենց այս աշխատանքը դատապաշտպանների կոլեգիայի հիմնական անելիքներից մեկն էր: Այս բացերը վերցնելու համար Արդժողկոմատի կողմից համապատասխան միջոցներ ձեռնարկվեցին: Գատապաշտպանության ասպարեզում աշխատողների թիվն էր 34-ը՝ ամբողջ հանրապետության մեջ:

Ահա այսպիսի խղճուկ վիճակում էր գտնվում փաստաբանությունը այս ժամանակահատվածում, որը հիմնականում պայմանավորված էր օբյեկտիվ պատճառներով: Նշված իրողությունը տրամաբանական էր, քանի որ հասարակության շահերի պաշտպանության առաքելություն իրականացնող կառույցն իրականում որևէ առնչություն չուներ հասարակության հետ և ամբողջությամբ կախված էր պետական մարմնի որոշումներից: Իսկ պաշտպանների կոլեգիա ընդունելության խիստ կարգը, այդ մասնագիտության անհարգի լինելը, ինչպես նաև դատարանում պաշտպանի գործունեության նվազագույն արդյունավետությունը չէին կարող նպաստել պաշտպանների թվի ավելացմանը:

Ինչպես փաստաբանության օղակներից դուրս, այնպես էլ դրաներում փաստաբանները տառապում էին իրավական միհիլիզմով: Օրենքի նկատմամբ հարգանքի բացակայությունը, իրավաբանների նկատմամբ համընդհանուր ատելությունը բնորոշ էին խորհրդային ողջ ժամանակաշրջանի ընթացքում, սակայն երբեք այն այդքան մեծ չի եղել, որքան խորհրդային իշխանության առաջին երկու տասնամյակի ընթացքում:

1939-1961թթ. կարելի է համարել Հայաստանում փաստաբանության ձևավորման երկրորդ փուլը: 1939թ. օգոստոսի 16-ին «ԽՍՀՄ Ադվոկատուրայի կանոնադրությունը» հավանության արժանացավ ԽՍՀՄ ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի կողմից: Այն կարգավորում էր մոտ 8.000 փաստաբանների գործունեությունը: Պաշտպանների կոլեգիաներին եկան փոխարինելու փաստաբանների կոլեգիաները:

Նշենք, որ 1939թ.-ին ՀԽՍՀ Արդժողկոմիսարում ստեղծվել էր ադվոկատուրայի բաժին, որի պետն էր Ջաքոյանը՝ հայկական փաստաբանության հիմնադիրներից մեկը:

Փաստաբանների կոլեգիաները փաստաբանությամբ զբաղվող անձանց կամավոր միավորումներ էին, որոնց գործունեության հետ կապված բոլոր հարցերը լուծում էր կոլեգիայի անդամների և նախագահության ընդհանուր ժողովը:

Կոլեգիայի անդամ չէին կարող դառնալ այն անձինք, որոնք գրկված էին ընտրական իրավունքից, ունեին դատվածություն կամ նրանց վերաբերյալ կայացված էր որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում:

Նկատենք, որ փաստաբանության շարքերի ընդունելությունը գտնվում էր իշխանությունների մշտական հսկողության ներքո, որն անընդհատ ուժեղացվում էր: Փաստաբանական գործունեության բնագավառում մի շարք սահմանափակումներ մտցվեցին: Առաջնահերթորեն դա վերաբերվում էր ռեպրեսիաների ժամանակաշրջանին, երբ մի շարք որոշումներով փաստաբանների մասնակցությունը չէր թույլատրվում ահաբեկչական կազմակերպությունների և ահաբեկչությունների, ինչպես նաև հակահեղափոխական դիվերսիաների գործերով դատաքննություններին:

Այնուհետև, Մեծ Հայրենական պատերազմն իր հետքը թողեց փաստաբանների գործունեության վրա:

Փաստաբանների քանակը նվազեց՝ կապված նրանց բանակ գորակոչման և բանակի շարքերը կամավոր համալրման հետ:

Ստալինի մահից և ռեպրեսիաների ժամանակաշրջանի ավարտից հետո՝ Խրուշչովյան տարիների հետ մեկտեղ, օրենսդիր մարմնի դիրքը փաստաբանների իրավունքների հանդեպ խտրականություն սահմանող օրենքների նկատմամբ սկսվեց որոշակիորեն փոխվել:

1961-1991թթ. Հայաստանում փաստաբանության ձևավորման երրորդ փուլն էր: 1961թ. մարտի 7-ին օրենքով հաստատվեց «ՀԽՍՀ փաստաբանների կանոնադրությունը»:

Նոր կանոնադրությամբ փաստաբանների կոլեգիան դուրս բերվեց Արդարադատության նախարարության ենթակայությունից և նրա գործունեության ղեկավարումը վերապահվեց ՀԽՍՀ նախարարների խորհրդին: Կոլեգիայի կառուցվածքն ընդհանուր առմամբ որևէ զգալի փոփոխությունների չենթարկվեց, այն ինչպես և նախկինում, բաղկացած էր կոլեգիայի անդամների ընդհանուր ժողովից, նախագահությունից, վերստուգող հանձնաժողովից:

Այս կանոնադրությունը այլևս բացառություններ չէր նախատեսում, սահմանելով, որ փաստաբանական գործունեությամբ կարող էին զբաղվել միայն փաստաբանների կոլեգիայի անդամներ հանդիսացող անձինք:

1961թ. կանոնադրությամբ սահմանվում էր կոլեգիայի անդամների ընդունելության ու հեռացման հստակ կարգ, որի իրավասությունը նախկինի պես վերապահված էր նախագահությանը: Սահմանվում էին նաև փաստաբանների իրավունքները և պարտականությունները:

Կանոնադրությամբ առաջին անգամ սահմանվեցին փաստաբանների այնպիսի պարտականություններ, ինչպիսիք են՝ «Փաստաբանը չպետք է հրապարակի իրավաբանական օգնություն ստանալու կապակցությամբ իրեն հաղորդած տեղեկությունները» և «Փաստաբանն իրավունք չունի հրաժարվել մեղադրյալի՝ իր ստանձնած պաշտպանությունից»:

1961թ. կանոնադրությունը, ըստ էության, ընդլայնեց փաստաբանների կոլեգիաների ազատությունը, ինչը լուրջ խթան հանդիսացավ Հայաստանում փաստաբանության և փաստաբանական գործունեության զարգացման, ինչպես նաև փաստաբանների քանակի ավելացման համար:

1980թ. ընդունվեց նոր կանոնադրություն, որը բավականին առաջադիմական էր քան նախկինը, մասնավորապես, հաշվի էին առնված միջազգային իրավունքի մի շարք նորմեր:

Հանրապետության 1990-ական թթ. պատերազմական և տնտեսական ճգնաժամի իրավիճակից դուրս գալուն զուգընթաց սկսեցին զարգանալ նաև տնտեսական հարաբերությունները, ինչը պահանջում էր նոր օրենսդրության ընդունում, ինչպես նաև տնտեսվարող սուբյեկտներին իրավական օգնության տրամադրման որոշակի բարելավում:

1998-2005թթ. ՀՀ փաստաբանության համակարգում իրականացված բարեփոխումները համարվում են Հայաստանում փաստաբանության ձևավորման չորրորդ փուլը, որի հիմքում ընկած էր Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 40-րդ և 93-րդ հոդվածներում փաստաբանական գործունեության ամրագրումը:

Հիմնվելով այս հոդվածների վրա՝ 1998թ. հունիսի 18-ին ընդունվեց «Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը:

Նշված օրենքը իրավունք էր տալիս ստեղծել մի քանի փաստաբանական միություններ, որոնց ստեղծման համար հիմնադիր ժողովին պետք է մասնակից լինեին առնվազն 50 հիմնադիր փաստաբաններ:

Փաստաբանների կոլեգիայի իրավահաջորդ էր ճանաչվում Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների միությունը, որը պետք է փաստորեն հիմնադրվեր առաջինը:

Այս օրենքի համաձայն՝ փաստաբան էր համարվում այն անձը, ով օրենքով սահմանված կարգով ստացել էր փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու արտոնագիր: Փաստաբանը չէր կարող լինել պետական ծառայող:

Համաձայն «Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի՝ ստեղծվում էին փաստաբանների միության հետևյալ մարմինները.

1. ընդհանուր ժողով,
 2. մշտապես գործող ղեկավար մարմին (վարչություն, խորհուրդ և այլն),
 3. կարգապահական հանձնաժողով,
 4. վերստուգիչ հանձնաժողով:
- Նկատենք, որ նախկին կոլեգիայի կառուցվածքից միության կառուցվածքը տարբերվում էր միայն նոր մարմնով՝ կարգապահական հանձնաժողովով:

***Փաստաբանության և փաստաբանական գործունեության
էությունը, նպատակները և խնդիրները:
Փաստաբանի իրավական կարգավիճակը***

Փաստաբանը (լատ. advocates) նշանակում է «օգնության կանչված» իրավաբան, որը խորհրդատվությունների, միջնորդությունների, պաշտպանության միջոցով մասնագիտական իրավական օգնություն է ցույց տալիս կասկածյալներին, մեղադրյալներին, ամբաստանյալներին, դատապարտյալներին նախաքննության և դատաքննության փուլերում, ներկայացնում է տուժողների շահերը և այլն:

Ներկայացուցչության և պաշտպանության կազմակերպման բարձրագույն ձևը, այսինքն՝ փաստաբանությունն առաջացավ պետության կողմից պաշտոնապես ճանաչում ստանալուց հետո:

Փաստաբանի իրավական կարգավիճակը թույլ է տալիս սահմանել «փաստաբանություն» հասկացությունը ժամանակակից ձևով և կարելի է ասել, որ փաստաբանությունը փաստաբանի կարգավիճակ ստացած և փաստաբանական գործունեությամբ զբաղվող անձանց մասնագիտական միավորումն է: Ներառված չլինելով պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգի մեջ՝ փաստաբանությունը պետք է ծառայի քաղաքացիական հասարակությանը, որի միջոցով հասարակությունը հավասարակշռություն է պահպանում հասարակական ու պետական շահերի և առանձին քաղաքացիների շահերի միջև:

Փաստաբանությունը իրավապաշտպան գործունեության տեսակ է, որն ուղղված է իրավաբանական օգնություն ստացողի հետապնդած օրինական շահերի իրականացմանը՝ օրենքով չարգելված միջոցներով և եղանակներով:

Փաստաբանության հիմնական նպատակներն են՝

1. վստահորդների շահերի պաշտպանությունը, նրանց որակյալ իրավաբանական օգնության տրամադրումը օրենսդրությամբ, բարոյական և էթիկական նորմերով սահմանված կարգով,
2. քաղաքացիական հասարակության և իրավունքի գերակայության ամրապնդումը, օրենքի տառի և ոգու, այսինքն՝ օրինականության պահպանման ապահովումը:

Անձանց շահերի ներկայացուցչությունը սահմանադրական, քրեական, վարչական, քաղաքացիական և տնտեսական դատավարություններում ուղղված է ոչ միայն մեկ մասնավոր անձի շահերի բավարարմանը, այլև դատաբանության վիճարկելիության սկզբունքի ապահովմանը, ճշմարտության նվաճմանը, անձանց և քաղաքացիների շահերի պաշտպանությանը և իրավական, ժողովրդավարական պետության կայացմանը, ինչը հռչակված է ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածով, որն էլ ունի կարևոր նշանակություն, ինչպես առանձին անձանց համար, այնպես էլ ողջ հասարակության:

Հետևաբար, փաստաբանության գործունեության ընթացքում որակյալ իրավաբանական օգնության տրամադրման ժամանակ առկա են և՛ մասնավոր շահը՝ կոնկրետ վստահորդի խախտված իրավունքի վերականգնումը, և՛ հանրային շահը՝ ողջ հասարակության շահը, կապված քաղաքացիական հասարակության ձևավորման հետ:

2004թ. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքով Հայաստանում առաջին անգամ փորձ կատարվեց հասարակությունում ձևավորելու «փաստաբան» կոչման (որակավորման) մասին ճիշտ պատկերացում, իսկ փաստաբանների գործունեությունը համապատասխանեցնել նրանց կոչմանը: Մասնավորապես, օրենքի 17-րդ հոդվածով սահմանվեց.

«Փաստաբան է համարվում այն անձը, որը սույն օրենքով սահմանված կարգով ստացել է փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու արտոնագիր, փաստաբանների պալատի անդամ է և տվել է երդում»: Փաստաբանը համարվում է իրավական հարցերով անկախ խորհրդատու:

Փաստաբանի գլխավոր գործառույթը իրավաբանական օգնության տրամադրումն է:

Իրավաբանական օգնություն ցույց տալու ժամանակ փաստաբանը իրականացնում է հետևյալ գործառույթները՝

- խորհրդատվություն է տրամադրում իրավական հարցերով, ինչպես բանավոր, այնպես էլ գրավոր.

- կազմում է դիմումներ, բողոքներ, գանգատներ, միջնորդություններ և իրավական բնույթի այլ փաստաթղթեր, ինչպես նաև դրանց նախագծեր.
- որպես վստահորդի ներկայացուցիչ մասնակցում է քաղաքացիական դատավարությանը, մասնակցում է գործի քննությանը ՀՀ Սահմանադրական դատարանում.
- որպես ներկայացուցիչ կամ պաշտպան մասնակցում է քրեական դատավարությանը և վարչական իրավախախտումների գործերով վարույթին.
- ներկայացնում է վստահորդի շահերը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, հասարակական միավորումներում և այլ կազմակերպություններում, օտարերկրյա պետություններում:

Քաղաքացիական և քրեական դատավարությունում, ինչպես նաև վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ վարույթում, որպես վստահորդի ներկայացուցիչ կամ պաշտպան մասնակցող փաստաբանի իրավունքները սահմանվում են օրենքով:

Փաստաբանը, մասնավորապես, իրավունք ունի՝

- Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական և քրեական դատավարության օրենսգրքերով սահմանված կարգով ներկայացնելու կամ պաշտպանելու ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց շահերը, ինչպես նաև ներկայացնելու վստահորդի շահերը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, ոչ պետական մարմիններում և կազմակերպություններում.
- օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերելու և ներկայացնելու վստահորդի շահերից բխող ապացույցներ.
- դիմելու պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններ կամ կազմակերպություններ՝ իրավաբանական օգնություն ցույց տալու համար անհրաժեշտ փաստաթղթեր ստանալու պահանջով.
- համաձայնության դեպքում գրավոր հարցման ենթարկելու անձանց, ովքեր ենթադրվում է, որ տիրապետում են գործին վերաբերող տեղեկատվությանը, որով փաստաբանն իրավաբանական օգնություն է ցույց տալիս.
- պայմանագրային հիմունքներով մասնագետներ ներգրավելու՝ իրավաբանական օգնություն ցույց տալու հետ կապված այլ մասնագիտական գիտելիքներ պահանջող հարցեր պարզաբանելու համար:

Բացահայտելով փաստաբանի իրավունքները և դրական վերաբերմունք արտահայտելով այդ իրավունքների մասին՝ այժմ անդրա-

դառնանք փաստաբանի պարտականություններին: Փաստաբանի հիմնական պարտականություններն են՝

- ազնվորեն և բարեխղճորեն պաշտպանել վստահորդի իրավունքները և օրինական շահերը ՀՀ օրենսդրությամբ չարգելված բոլոր միջոցներով ու եղանակներով.
- պահպանել սույն օրենքի, փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի և փաստաբանների պալատի կանոնադրության պահանջները.
- չհրապարակել փաստաբանական գաղտնիքը՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի.
- մշտապես կատարելագործել իր գիտելիքները.
- մուծել անդամավճարներ.
- չկատարել վստահորդի շահերին հակասող որևէ գործողություն, չընդունել դիրքորոշում առանց նրա հետ համաձայնեցնելու՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ փաստաբանը համոզված է պաշտպանյալի ինքնագրապարտության մեջ, հակառակ պաշտպանյալի դիրքորոշման՝ չընդունել դեպքի հետ նրա առնչությունը և մեղավորությունը:

Փաստաբանն իրավունք չունի իրավաբանական օգնություն ստանալու համար դիմած անձի հանձնարարությունն ընդունելու, եթե՝

- այն ակնհայտ անօրինական բնույթ է կրում,
- վստահորդի հետ կնքած պայմանագրի առարկայի շուրջ ունի ինքնուրույն շահ, որը տարբերվում է տվյալ անձի հետապնդած շահից:

Փաստաբանն իրավունք չունի իրավաբանական օգնություն ցույց տալու այն դեպքում, երբ՝

- առկա է հակասություն նույն հարցով իր կամ իր վստահորդի շահերի միջև,
- տվյալ գործին մասնակցել է որպես դատավոր, դատախազ, քննիչ, հետաքննության մարմնի աշխատող, փորձագետ, տուժող կամ վկա, ինչպես նաև, եթե նա հանդիսացել է պաշտոնատար անձ, որի իրավասության մեջ էր մտնում տվյալ անձի շահերից բխող որոշման ընդունումը,
- ազգակցական, անձնական կամ կախյալ հարաբերությունների մեջ է գտնվում այն պաշտոնատար անձի հետ, որը մասնակցել կամ մասնակցում է տվյալ անձի գործի քննությանը,
- պետք է ներկայացնի վստահորդի շահերը որևէ գործում, և այդ անձի շահերը հակասում են նախկին վստահորդի շահերին՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նախկին վստահորդը տալիս է իր գրավոր համաձայնությունը:

Նկատենք, որ փաստաբանը պետք է դադարեցնի իրավաբանական օգնություն ցույց տալ երկու կամ ավելի անձանց, եթե նրանց շահերի միջև առաջանում է հակասություն:

Վստահորդն իրավունք ունի ցանկացած պահի հրաժարվելու փաստաբանի ծառայությունից՝ փոխհատուցելով նրա արդեն մատուցած ծառայության դիմաց:

Փաստաբանն իր մասնագիտական պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու, մասնագիտական վարքագծի կանոնները խախտելու պարագայում ենթակա է կարգապահական պատասխանատվության:

Կարգապահական վարույթը հարուցվում է գրավոր հաղորդումների, ՉԼՄ-երի հրապարակումների հիման վրա և քննարկվում է փաստաբանների պալատի կարգապահական հանձնաժողովի կողմից, որն էլ կայացնում է համապատասխան որոշում:

Փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու համար անձը պետք է ստանա արտոնագիր, որի համար անհրաժեշտ է բարձրագույն իրավաբանական կրթություն կամ իրավաբանի մասնագիտությամբ գիտական աստիճան և իրավաբանի մասնագիտությամբ առնվազն երկու տարվա աշխատանքային ստաժ, ինչպես նաև հանձնել է որակավորման քննություն և ստացել համապատասխան վկայագիր:

Առաջին անգամ փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ստանալիս փաստաբանը փաստաբանների պալատի խորհրդի առջև հանդիսավոր պայմաններում երդում է տալիս:

Փաստաբանն իր գործունեությունն իրականացնելիս անկախ է, ղեկավարվում է միայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենքներով, փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքով և փաստաբանների պալատի կանոնադրությամբ: Արգելվում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, քաղաքական ուժերի, ՉԼՄ-ների, օլիգարխների միջամտությունը փաստաբանական գործունեությանը:

Փաստաբանը չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել օրենքով սահմանված պահանջներին համապատասխան իրականացրած ցանկացած գործողության, ներառյալ իր մասնագիտական պարտականությունները բարեխիղճ կատարելիս, կամ թե՛ դատարանում, հետաքննության, մախաքննության և այլ մարմիններում հայտնած կարծիքի և դիրքորոշման համար: Այս նորմերը, որոնք սահմանված են «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածում այն լրջագույն երաշխիքներ են հանդիսանում, որոնք հնարավորություն են ընձեռում կյանքում իրականացնելու ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի բովանդակությունը, որտեղ, մասնավորապես, ասված է.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք»:

Փաստաբանի՝ որպես քաղաքացիական հասարակության կարևոր ինստիտուտի, իր առաքելության պատշաճ իրականացման համար էական նշանակություն ունի նրա իրավական պաշտպանությունը: Այս մասին է խոսվում «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածում, որտեղ սահմանված է՝ «Փաստաբանը, նրա ընտանիքի անդամները և նրանց գույքը գտնվում են պետության պաշտպանության ներքո»:

Պետական իրավասու մարմինները պարտավոր են ձեռնարկել փաստաբանի պաշտպանության համար անհրաժեշտ՝ օրենքով սահմանված միջոցներ, եթե իր մասնագիտական պարտականությունների կատարման հետ կապված նրան կամ նրա ընտանիքի անդամներին սպառնացել են ֆիզիկական բռնությամբ, գույքի ոչնչացման կամ այլ անօրինական գործողություններով:

Հարկ է նշել, որ փաստաբանի իրավական պաշտպանության և անկախության երաշխիքների ապահովման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ գործի քննության ժամանակ հաճախ փաստաբանը տեղեկանում է այնպիսի փաստերի, ապացույցների ու նյութերի, որոնք վստահորդը չէր ցանկանա հրապարակել: Այսպիսի տեղեկությունները կոչվում են փաստաբանական գաղտնիք: Հենց այդ գաղտնիքը չհրապարակելու տեսանկյունից էլ փաստաբանները հաճախ ենթարկվում են զանազան ոտնձգությունների:

***Փաստաբանության դերը քաղաքացիական
հասարակության ամրապնդման և իրավական պետության
կայացման գործում***

Մենք արդեն այս աշխատության մեջ նշեցինք, որ փաստաբանությունը պետական կամ տեղական համակարգի մաս չի կազմում: Փաստաբանությունն անհրաժեշտ է հասարակությանը և ստեղծվել է հենց հասարակության պահանջմունքներից ելնելով և նրանց պահանջով: «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ, «Փաստաբանությունը գործում է անկախության, օրինապահության, ինքնակառավարման և փաստաբանների իրավահավասարության սկզբունքների հիման վրա»:

Կարևոր է հասկանալ, որ պաշտպանը պաշտպանում է անձանց ոչ թե օրենքից, այլ նրանց նկատմամբ օրենքի խախտումների հնարա-

վոր դրսևորումներից և ոչ ավելին, այսինքն՝ իր գործողություններով փաստաբանը նպաստում է օրինականության ամրապնդմանը, օրենքի, օրինականության և պետության հանդեպ բնակչության վստահության մակարդակի բարձրացմանը:

Քաղաքացիական հասարակությունն ընկալվում է որպես մարդկանց գիտակցման անհրաժեշտ և արդյունավետ միջոց, որը հիմնված է բանականության, ազատության իրավունքի և ժողովրդավարության վրա:

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ փաստաբանությունը հանդիսանում է որպես քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ:

Եթե քրեական դատավարությունում մեղադրանքը ներկայացվում է պետության կողմից, ապա պաշտպանությունն իրականացվում է հասարակության կողմից և հանդիսանում է իրավունքի չափից դուրս բացարձականացման գապող գործոն՝ թույլ չտալով իրավական պետությունը վերածել ոստիկանականի: Այդ իսկ պատճառով էլ պատահական չէ, որ փաստաբանությունը համարվում է քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ:

Հոգեբանության, բարոյականության, էթիկայի և հեղինակության դերը փաստաբանական գործունեությունում

Հենց սկզբից նշենք, որ փաստաբանը պաշտպանում է ոչ թե հանցագործությունը, այլ՝ մարդուն: Հոգեբանական տեսանկյունից փաստաբանական գործունեության առավել բարդ տեսակ է քրեական գործով կասկածյալի, մեղադրյալի, ամբաստանյալի, դատապարտյալի իրավունքների պաշտպանությունը ինչպես մախնական քննության փուլում, այնպես էլ՝ դատարանում:

Վստահորդի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության համար կարևոր նշանակություն ունի հոգեբանական շփումը, ինչն էլ պայմանավորում է վերջինիս և փաստաբանի միջև առկա վստահության մակարդակը:

Սոցիալական կարգավորման, այդ թվում և բարոյաէթիկական կարևորագույն բաղադրատարրն է բարոյական գիտակցությունը:

Պետք է նկատի ունենալ, որ իրավաբանի մասնագիտական բարձր բարոյական գիտակցությունը պայմանավորված է ինչպես հասարակության ընդհանուր, ամբողջական մշակույթի, այնպես էլ նրա կառուցվածքային բաղադրատարրեր համարվող բարոյական և

իրավական մշակույթի մակարդակով: Որքան բարձր լինեն վերջիններս, այդքան էլ կնպաստեն մասնագիտական բարոյաէթիկական գիտակցության բարձր մակարդակի կայացմանը: Նորմատիվ կարգավորումը, մասնագետներին պարտադրելով նորմահպատակ վարքագիծ, դրանով իսկ մասնագետի գործունեության մեջ հաստատում է կայուն բարոյաիրավական կարգ՝ դուրս մղելով անբարոյականության ու նորմատիվ կանոնների խախտումների դրսևորումները: Հաճախ գիտակցության և մշակույթի ցածր մակարդակի կամ բացակայության պատճառ է դառնում կրթության բացակայությունը կամ վերջինիս անարդյունավետությունը: Ուստի կարևոր է շեշտը դնել կրթության որակական կողմի բարելավման վրա: Դրա համար անհրաժեշտ է մշակել և իրականացնել իրավաբանի՝ փաստաբանի էթիկական ուսուցման ծրագրեր ինչպես բուհական, այնպես էլ հետբուհական կրթական մակարդակներում՝ ընդգրկելով նաև գործող իրավաբաններին:

Կրթությունն ինքնանպատակ չէ, այն կոչված է նպաստել ձևավորելու մասնագիտական էթիկական մշակույթ, երբ էթիկայի սահմանված կանոններն ու նորմերը, պահանջներն ու պայմանները վերածվում են մասնագիտական խմբերի արժեքային կողմնորոշման բաղադրատարրի:

Փաստաբանական գործունեություն իրականացնող իրավաբանը պետք է ունենա բարձր հեղինակություն հասարակության մեջ: Այդ հեղինակությունը ձևավորվում է տարիների ընթացքում, մասնագիտական գործունեության արդյունքում:

Մենք համոզված ենք, որ փաստաբանության զարգացման արդի փուլում կատարված փոփոխությունները բերելու են նրան, որ փաստաբանությունը հասարակության մեջ լինի ամենահեղինակավոր ինստիտուտներից մեկը, քաղաքացիական հասարակության կարևորագույն ինստիտուտ, ինչպես, օրինակ, ԱՄՆ-ում է:

Այս մասի բովանդակությունը ցանկալի է եզրափակել Նաում Սոնկինին պատկանող հետևյալ աֆորիզմով. «Փաստաբանի արհեստավարժությունը կայանում է ոչ միայն իր անցած փորձի և գիտելիքների կիրառմամբ, այլև նոր գիտելիքներ և փորձ ձեռք բերելու մեջ՝ հանուն ամենաշնորհակալ նպատակի՝ մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության»:

Եզրափակիչ մաս

Փաստաբանությունը՝ որպես քաղաքացիական հասարակության կարևորագույն ինստիտուտ: Վերջին տարիներին աճած ժողովրդայնությունը վկայում է քաղաքացիների, հասարակության կողմից դրա դերի գիտակցման մասին: Բայց, ցավոք, այդ ըմբռնումը տակավին չի հասել հասարակական գիտակցության ու վարքագծի այնպիսի խորությունների, որոնք այդքան անհրաժեշտ են:

Իսկ դրան հասնելու համար անհրաժեշտ է, որ ձեռնարկվեն մի շարք միջոցառումներ:

Նախ՝ նշենք, որ օրենսդրությունը այն լրջագույն հենքն է հանդիսանում, որի վրա հենվելով փաստաբանությունը կարող է պատշաճ ձևով իրականացնելու այն առաքելությունը հասարակության մեջ, որը վերապահվում է իրեն:

Բայց դիտարկենք փոքրիկ բացթողում, որը նկատվել է քրեական դատավարության օրենսգրքում:

Մասնավորապես, դա վերաբերվում է քրեական դատավարության օրենսգրքի այն հոդվածին, որտեղ ասված է, որ փաստաբանն իր կատարած սխալ բացատրությունների համար ենթարկվում է քրեական պատասխանատվության:

Այստեղ բնական և տրամաբանական շատ պարզ մի հարց է առաջանում, ինչու՞ փաստաբանը պետք է ենթարկվի քրեական պատասխանատվության, եթե նա այդ բացատրությունները լսում է իր վստահորդից (ամբաստանյալից) և բառացի փոխանցում դատարանին: Մա ուղղակի արտուրդ է:

Մեր կարծիքով սա կաշկանդում է փաստաբանին և լուրջ խոչընդոտ է հանդիսանում փաստաբանական գործնետության իրականացման համար:

Թեպետ նշենք, որ պրակտիկայում այս հոդվածով ոչ մի փաստաբանի նկատմամբ քրեական գործ չի հարուցվել:

Մենք կարծում ենք, որ այս հոդվածի գոյությունը պայմանավորված է այն տխրահոշակ հանգամանքով, որպեսզի «անցանկալի» փաստաբանների վրա փորձեն հոգեբանական ճնշում գործադրել՝ իրենց ձեռքում ունենալով հզոր զենք:

Օրենսդրական ակնառու այլ բացեր մեր կարծիքով չկան:

Նկատենք, որ եթե ընդհանուր օրգանիզմը հիվանդ է, ապա առանձին օրգանների առողջ լինելը օրգանիզմի կենսագործունեության համար այնքան էլ էական նշանակություն չի կարող ունենալ:

Փաստաբանության առողջացման և զարգացման համար նախևառաջ անհրաժեշտ է դատական համակարգի՝ որպես արդարադատություն իրականացնող մարմնի կայացումը:

Սեկի ինչպիսիությամբ պայմանավորված է մյուսի ինչպիսիությունը:

Այսպես. մեր շփումը բազմաթիվ քաղաքացիների հետ, որոնք առնչություն էին ունեցել իրենց իրավունքների հետ կապված արդարադատություն իրականացնող մարմինների հետ, այն է՝ դատարանների, բերեց այն համոզմունքին, որ մարդիկ հիասթափված են ինչպես դատարաններից, այնպես էլ փաստաբանությունից:

Կան փաստաբաններ, որոնք մտավոր ոչ մի լուրջ գործ, կապված իրենց վստահողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հետ, չեն կատարում և իրենց գործառույթը վեր է ածվում դատավորին գումար փոխանցող անձի:

Մեր կարծիքով այս երևույթի հիմնական պատճառը հանդիսանում է դատական համակարգի նկատմամբ հասարակության անվստահության առկայությունը, որը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ դատարանները չեն իրականացնում իրենց հիմնական բուն գործառույթը՝ արդարադատությունը, և դատարան դիմած սուբյեկտներն իրենց իրավունքների պաշտպանության հարցի լուծման այլ ճանապարհներ են փնտրում: Հաջորդ պատճառը դա մի շարք փաստաբանների կողմից իրենց իրական դերի չգիտակցումն է, որոնք ցավոք մեծ տոկոս են կազմում:

Կարծում ենք, որ փաստաբանության (և ոչ միայն) աստիճանաբար զարգացումը կբերի նրան, որ այս բացասական երևույթները իսպառ կվերանան:

Նշենք, որ փաստաբանության զարգացման լրջագույն պայման կարող է հանդիսանալ երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման բարձր մակարդակի առկայության ապահովումը, որի պարագայում կբարելավվի նաև փաստաբանների սոցիալական դրությունը, ինչը այսօր այնքան էլ բարվոք վիճակում չի գտնվում (չնայած առկա լուրջ առաջընթացի):

Փաստաբանության զարգացման և կայացման համար հաջորդ և հիմնական դեղատոմսը, որը կարող ենք առաջարկել՝ դատական իշխանության կողմից իրական անկախության ձեռքբերումն է, երբ դատարանները առկա կախվածությունը լիովին կթոթափեն ինչպես գործադիր իշխանությունից, դատախազությունից, այնպես էլ օլիգարխներից և այլ սուբյեկտներից, որոնք ապօրինի ձևով ճնշում են գործադրում դատարանի վրա, և ենթարկվեն միայն օրենքին:

Եվ այս ամենից ելնելով էլ խնդիրը ինքնաբերաբար լուծում կստանա:

Հաջորդ լուրջ թերությունը կապված փաստաբանության հետ, որը նկատվել է մեր կողմից, վերաբերվում է այն հանգամանքին, որ չկա մասնագիտացում: Փաստաբանը կարող է սկսել քրեական գործով իր գործառույթն իրականացնել դիցուք առաջին ատյանի դատարանից և շարունակել ընդհուպ մինչև սահմանադրական դատարանում: Յուրաքանչյուր փաստաբան պետք է մասնագիտանա մի ոլորտում, ասենք, օրինակ, ամուսնալուծության, գույքի բաժանման, ժառանգման, պայմանագրային պարտավորությունները չկատարելու հետևանքով ծագած վեճերի վերաբերյալ գործերով և այլն:

Պարզապես, յուրաքանչյուր փաստաբան ուղղակի ֆիզիկապես ի վիճակի չէ տիրապետելու ամբողջությամբ այդ բոլոր ոլորտներին վերաբերվող գիտելիքներին: Յուրաքանչյուր փաստաբան պետք է ընտրի մասնագիտացման մի ոլորտ: Բայց փաստաբանների զգալի մասը զբաղվածության խնդրից, նյութական վիճակից ելնելով համաձայնվում են վճարի դիմաց տարբեր ոլորտի գործերում իրականացնելու իրավունքների պաշտպանություն, որի արդյունքում տուժում են մարդու իրավունքները:

Սի կողմ թողնելով իրավաբանի մասնագիտական կրթության մի շարք հիմնախնդիրները, նշենք, որ ինչպես խորհրդային տարիներին, այնպես էլ ներկայումս, իրավաբանական կրթությունը չի ապահովում իրավաբանի գործնական հմտությունները: Չինելով ուսանողին տեսական գիտելիքներով, իմացությամբ, այդ կրթական համակարգը չի երաշխավորում գործնական հմտությունների ուսուցմանը, ինչը շատ կարևորվում է մեր կողմից մարդու իրավունքների պաշտպանության պատշաճ իրականացման ապահովման տեսանկյունից: Իրավաբանի մասնագիտությունն ունի սոցիալ-հանրային, այլ ոչ թե մասնավոր բնույթ: Այդ առանձնահատկությունը պայմանավորում է իրավաբանի մասնագիտական նկարագրի բազմատարրությունը, որը կարելի է արտահայտել «իմանալ, կարողանալ, լինել» կարգախոսով: Այս կարգախոսից բխում է, որ իրավաբանի մասնագիտության համար խիստ անհրաժեշտ են նախ՝ իմացությունը՝ իրավական գիտելիքները, այնուհետև՝ իրավաբանական աշխատանքի գործնական հմտությունները և վերջապես՝ մասնագետի անձնական որակները, բարոյաարժեքային կողմնորոշումները:

Այսպես, փաստաբանը պետք է օժտված լինի քաղաքացիական հասունությամբ, մասնագիտական էթիկայով, իրավական և հոգեբանական մշակույթով, հարգի օրենքը, քաղաքացիների պատիվն ու ար-

ժանապատվությունը, ունենա բարձր բարոյական գիտակցություն, մարդասիրություն, պարտքի և պատասխանատվության զգացում մարդկանց ճակատագրերի և հանձնարարված գործի համար, սկզբունքայնություն և անկախություն անհատի իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության գործում, կամք և համառություն, հասկանա իր մասնագիտության էությունը և սոցիալական նշանակությունը:

Հասարակությունը պահանջում է, որ իր գործունեության մեջ փաստաբանությունը բարձրանա որակապես նոր, ավելի բարձր աստիճանի, ապահովեն հարձակողական, անզիջում պայքար օրինականության և իրավակարգի խախտումների դեմ:

Փաստաբանական գործունեությունը պահանջում է մշտական տեսական ապահովում, նրանում գիտության ժամանակակից դրույթների ու եզրակացությունների ներդրում:

Ավարտելով այն թերությունների և բացթողումների նկարագրությունը, որոնք նկատվել են մեր կողմից փաստաբանական գործունեության ոլորտում՝ այն եզրափակենք Գազիկ Հարությունյանի հետևյալ աֆորիզմով. «Ե՞րբ են մարդիկ լավ ապրում, երբ ստեղծում են լավ օրենքներ և պահպանում դրանք», իսկ դրանց պահպանման և պաշտպանության համար առանցքային դեր կարող է ունենալ հենց փաստաբանությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունված 05.07.1995թ. (27.11.2005թ. փոփոխություններով)
2. ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգիրք, ընդունված 01.07.1998թ.

Մասնագիտական գրքեր

1. Փաստաբանության հիմունքները, Ե.Ռ.Ազարյան, Երևան, 2006թ.
2. Իրավաբանի մասնագիտական հմտությունների դասավանդման հիմնահարցեր, Երևան, 2003թ.

3. Մարդու իրավունքները. հարցեր և պատասխաններ, Լիա Լեվին, Երևան, 2003թ.
4. «Օրենք և իրականություն» ամսագիր, 2 (136) փետրվար, Երևան, 2007թ.
5. Адвокат в Европейском суде по правам человека, Н.Б. Сонькин, М., 2004г.

Ներածություն

Փաստաբանական գործունեությունը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանում համեմատաբար նոր ինստիտուտ է: Դա մասնավորապես վերաբերում է ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 6-րդ կետով նախատեսված դեպքերին¹: Մինչև ՀՀ սահմանադրական փոփոխությունները ՀՀ Սահմանադրությունը իրավունք չէր վերապահում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դիմել Սահմանադրական դատարան:

Հարկ է փաստել նաև այն, որ եթե եվրոպական շատ առաջատար երկրներում սահմանադրական դատարան ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք դիմում են իրենց հիմնական իրավունքների և ազատությունների խախտման դեպքում և դրանց պաշտպանության նպատակով, ապա ՀՀ Սահմանադրությամբ վերջիններս կարող են դիմել միայն կոնկրետ գործով, երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը, երբ սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները: Այդ դիմումով նրանք վիճարկում են դատարանի վերջնական ակտով իրենց նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը:

Վիճակագրական տվյալների համաձայն՝ այսօր նշված դրույթի վերապահված իրավունքներից օգտվող ոչ բոլոր ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դիմումներն են վերջնական լուծում ստացել, ինչը մեծամասամբ արդյունք է դիմումներ ներկայացնելու պահանջներին ոչ լիարժեք տեղեկացված լինելու հետ: Դիմումների մեծ մասն էլ վերջնական լուծում չեն ստանում այն պարզ պատճառով, որ դրանք ՀՀ Սահմանադրական դատարանի քննությանը ենթակա չեն: Ցավով պետք է փաստել, որ սահմանադրական բողոքում սխալների առկայության դեպքեր են գրանցվում ոչ միայն իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց կողմից դիմումներ ներկայացնելու պարագայում, այլև արդյունք են որոշ փաստաբանների մասնագիտական սխալի:

¹ ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն «յուրաքանչյուր ոք՝ կոնկրետ գործով, երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները և վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը» կարող է դիմել ՀՀ ՄԳ: Բնականաբար, «յուրաքանչյուր ոք» արտահայտության տակ հասկացվում են ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ իրավաբանական անձինք:

Ինչպես պարզ է դառնում վերոշարադրյալից, սահմանադրական բողոքի բավարարման նախապայման է հանդիսանում բողոքի ներկայացման ճիշտ ձևը և բովանդակությունը: Իսկ դա էլ իր հերթին, ապահովվում է իրավունքներին քաջատեղյակ, բանիմաց ու փորձառու փաստաբանների կողմից: Ուստի կարևոր է նախևառաջ ճիշտ փաստաբանի ընտրությունը:

Սահմանադրական դատարանում փաստաբանների՝ որպես ներկայացուցիչ հանդես գալը, ինչպես նշվեց, համեմատաբար նոր ինստիտուտ է, սակայն դա ամենևին էլ չի արդարացնում որոշ փաստաբանների բանիմացության ցածր մակարդակը: Այս տեսանկյունից կցանկանայի անդրադառնալ Սահմանադրական դատարանում փաստաբանական գործունեության մի շարք հիմնախնդիրների՝ փորձելով բացահայտել փաստաբանական գործունեության խնդրահարույց ասպեկտները: Կարևորելով խնդրի արդիականությունը հայ իրականության մեջ՝ կանդրադառնանք նաև Սահմանադրական դատարանում գործի քննության ընթացակարգին և փաստաբանի գործունեության առանձնահատկություններին սահմանադրական դատարանում:

Նկարագրական մաս

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական արդարադատության բարձրագույն մարմին է, որն ապահովում է պետության իրավակարգում Սահմանադրության գերակայությունը և անմիջական գործողությունը: Սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս այն անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը: Սահմանադրական արդարադատության ոլորտը ՀՀ-ում կարգավորվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կանոնակարգով: Դրանցից «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքը լուրջ հիմքեր է ստեղծում սահմանադրական արդարադատության ոլորտի էլ ավելի զարգացման ու կատարելագործման համար: Սահմանադրական դատարանում փաստաբանական գործունեությունն ուսումնասիրելու համար նախևառաջ պարզենք, թե ի՞նչ է առհասարակ փաստաբանական գործունեությունը:

Փաստաբանական գործունեությունն իրավապաշտպան գործունեության տեսակ է, որն ուղղված է իրավաբանական օգնություն ստա-

ցողի հետապնդած օրինական շահերի իրականացմանը՝ օրենքով չարգելված միջոցներով և եղանակներով¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 46-րդ հոդվածը սահմանում է, որ կողմերը Սահմանադրական դատարանում կարող են հանդես գալ անձամբ և (կամ) ներկայացուցիչների միջոցով: Կողմի ի պաշտոնն ներկայացուցիչ կարող է հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացրած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, պատգամավորների առնվազն 1/5-ը ներկայացնող որևէ պատգամավոր՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով: Սահմանադրական դատարանում որպես կողմի ներկայացուցիչ կարող են հանդես գալ նրա լիազորած անձինք՝ պաշտոնատար անձը կամ այն փաստաբանը կամ բարձրագույն իրավաբանական կրթություն ունեցող կամ սահմանադրական իրավունքի ոլորտում գիտական աստիճան ունեցող անձը, որի լիազորությունները հավաստված են օրենքով սահմանված կարգով: Յուրաքանչյուր կողմ Սահմանադրական դատարանում կարող է ունենալ ոչ ավելի, քան երեք ներկայացուցիչ: Հանրապետության Նախագահի, Ազգային ժողովի, կառավարության, վճռաբեկ դատարանի, մարդու իրավունքների պաշտպանի, գլխավոր դատախազի ներկայացուցիչները, որոնք ցանկանում են մասնակցել Սահմանադրական դատարանի նիստին, կարող են դիմել Սահմանադրական դատարան և նախապես ստանալ քննվող գործին առնչվող նյութերը, իսկ դատաքննության ընթացքում կարող են հրավիրյալների կարգավիճակով պարզաբանումներ տալ Սահմանադրական դատարանի հարցերին: Հարկ է նշել, որ վերջին տարիներին «կողմի ներկայացուցիչ» արտահայտությունը ոչ միշտ էր ենթադրում փաստաբանների մասնակցությունը դատավարությանը, քանի որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննությունը շատ սահմանափակ էր և թույլատրված էր միայն Հանրապետության Նախագահին, կառավարությանը՝ Նախագահի կողմից իր լիազորությունների կատարման անհնարինության դեպքում, պատգամավորների առնվազն 1/3-ին, Ազգային ժողովին՝ ազգային դավաճանության կամ այլ ծանր հանցագործության մեջ մեղադրվող Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու համար, Հանրապետության Նախագահին և պատգամավորության թեկնածուներին՝ ընտրությունների հետ կապված վեճերով: Սակայն, ինչպես հայտնի է, սահմանադրական փոփոխություններ

¹ Տե՛ս «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 5, ընդունված՝ 14.12.2004թ.:

րով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը զգալիորեն ընդլայնվել է: Սա, թերևս, պայմանավորված է առկա հասարակական պահանջով և Սահմանադրությունը եվրոպական չափանիշներին համապատասխանեցնելու անհրաժեշտությամբ: 2005թ. սահմանադրական փոփոխություններով սահմանվում է Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը: Մասնավորապես՝ Սահմանադրական դատարան կարող են դիմել՝ Հանրապետության Նախագահը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 2, 3, 7-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, Ազգային Ժողովը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3, 5, 7-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, պատգամավորների առնվազն 1/5-րդը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, կառավարությունը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 6, 8-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, տեղական ինքնակառավարման մարմինները՝ իրենց սահմանադրական իրավունքները խախտող պետական մարմինների՝ նորմատիվ ակտերի Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցերով, յուրաքանչյուր ոք՝ կոնկրետ գործով, երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները և վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը, դատարանները և գլխավոր դատախազը՝ իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործին առնչվող նորմատիվ ակտերի դրույթների սահմանադրականության հարցերով, մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով, Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորության թեկնածուները՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1-ին և 4-րդ կետերի շրջանակներում իրենց առնչվող հարցերով:

Այս առումով փաստաբանների դերը Սահմանադրական դատարանի կողմից քննվող վեճերում, հատկապես անհատական բողոքների մասով, էականորեն մեծանում է ¹: Հաշվի առնելով դատական բարեփոխումները, ինչպես նաև սահմանադրական դատարանում գործերի քննության փաստաբանների մասնակցության հազ-

¹ Ե.Ռ.Ազարյանը նշված խնդրին անդրադառնալով, կիրառում է «քաղաքացիներ» արտահայտությունը: Կարծում ենք ավելի ճիշտ է օգտագործել «յուրաքանչյուր ոք» արտահայտությունը, քանի որ «քաղաքացիներ» արտահայտության հասկացությունից դուրս են մնում ապաքաղաքացիներն ու օտարերկրացիները:

վագյուտ լինելու հանգամանքը՝ կարելի է միանշանակ փաստել, որ սահմանադրական դատավարության ոլորտում փաստաբանական գործունեության տեսությունը ներկայումս գտնվում է իր ձևավորման արշալույսին:

Սահմանադրական դատավարությունն ունի էական առանձնահատկություններ, որոնք էլ զգալիորեն բնորոշում են սահմանադրական գործերով մասնակցող փաստաբանի գործունեության առանձնահատկությունները: Հայտնի է, որ սահմանադրական արդարադատության էությունն իրավական նորմերի հետազոտման և մեկնաբանման միջոցով ՀՀ Սահմանադրության գերակայության և ուղղակի ազդեցության, իշխանության սահմանափակման, անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանն ուղղված գործունեություն է՝ երկրի հիմնական օրենքի դրույթներին այդ նորմերի համապատասխանեցման տեսանկյունից: Փաստացի հանգամանքներն այդ դատարանի կողմից հաստատվում են այնքանով, որքանով դրանք կարող են ազդել վիճարկվող օրենքի կամ նրա առանձին դրույթների սահմանադրականության գնահատման վրա: Ուստի, պարզ է դառնում, որ փաստաբանի գլխավոր խնդիրն է դառնում օգնել ՀՀ Սահմանադրական դատարանի դատավորներին պարզել խնդրի ողջ խորությունը, դիտարկվող ակտի կամ իրավական դրույթի բովանդակությունը, իր վստահորդի դիրքի հավաստման օգտին բերել համոզիչ իրավական և գիտական փաստարկում, ինչպես նաև նպաստել ճիշտ և օրինական որոշման ընդունմանը:

Ելնելով սահմանադրական արդարադատության առանձնահատկություններից՝ անհրաժեշտ է նշել, որ փաստաբանի դերը սահմանադրական գործում հիմնականում վստահորդին իրական հարցերով խորհրդատվություն մատուցելու, գիտահետազոտական աշխատանք կատարելու մեջ է: Փաստաբանի դատավարական, վարքային և հռետորական հնարքները, անկասկած, ոչ մի ազդեցություն չեն թողնի հմուտ դատավորների վրա, այլ կնպաստեն միայն հանրության և վստահորդի վրա լավ տպավորություն գործելու և, ինչու չէ, այդպիսով նաև սեփական փաստաբանական կարողությունները ցուցադրելու լավ առիթ են: Վստահորդի իրավունքների և շահերի իրական պաշտպանության համար ավելի առաջնային է, թե որքա՞ն խորն է փաստաբանն ուսումնասիրել խնդրի էությունը, որքանով է նա պատրաստ խորհել իրավունքի կիրառական կատեգորիաներին, սահմանադրության տառին և ոգուն համապատասխան: Ուստի, անհրաժեշտ է ոչ միայն զուտ իրավունքի որևէ ճյուղի մասնագիտացում, այլև հիմնական օրենքի, դիտարկվող խնդրին առնչվող ուսմունքների, իրավունքի զարգացման համաշխարհային միտումների խորը իմացություն: Այս իմաստով պա-

տահական չէ, որ որոշ հեղինակներ Սահմանադրական դատական վիճաբանությունը սահմանել են որպես իմացության գործընթաց¹:

Ի տարբերություն այլ դատավարությունների՝ սահմանադրական դատավարությունն աչքի է ընկնում իր արագընթացությամբ: Այստեղ ընդամենը մեկ ատյան է, որի ընդունած որոշումները վերջնական են և վերանայման ենթակա չեն: Այս հանգամանքը քաջ գիտակցելով՝ սահմանադրական դատավարությանը մասնակից փաստաբանը պարտավոր է իր մոտ եղած փաստարկները բերել միանգամից, այլապես հետագայում նման հնարավորություն նրան չի ընձեռվի:

Սահմանադրական արդարադատության երրորդ առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ այն իրականացնելիս մշտապես պաշտպանվում են հանրային, այլ ոչ թե մասնավոր շահերը:

Փաստաբանի՝ որպես ներկայացուցչի իրավունքները սահմանափակված են գործով կողմի իրավունքների ամբողջությամբ: Կողմերը և նրանց ներկայացուցիչներն իրավունք ունեն ծանոթանալ գործի նյութերին, ներկայացնել գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստաթղթեր, գործի առնչությամբ ներկայացնել իրենց դիրքորոշումը, հարցեր տալ մյուս կողմին, նրա ներկայացուցչին, մասնագետին, վկային, միջնորդություններ հարուցել, առաջարկություններ անել: Տեսականորեն փաստաբանները կարող են կողմի ներկայացուցիչ լինել ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից դիտարկվող ցանկացած գործով:

Այստեղ հարկ է հիշել, որ ՀՀ Սահմանադրությունն (հոդված 100) առանձնացնում է սահմանադրական դատավարության հետևյալ տեսակները՝ 1) օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների սահմանադրականությունը, 2) միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը՝ մինչև դրանց վավերացումը, 3) հանրաքվեների արդյունքների հետ կապված վեճերի լուծումը, 4) Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերի լուծումը, 5) Հանրապետության Նախագահի թեկնածուի համար առաջացած խոչընդոտների անհաղթահարելի կամ վերացած ճանաչումը, 6) Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերի առկայության մասին եզրակացության տրամադրումը, 7) Հանրապետության Նախագահի՝ իր

¹ Տե՛ս Էօթեի Դ. Ի ., Դիժիւբի Դ. Ի . «Էթեի ան անթաթի ան Էիւնթեթթեիւնե թթա», ԾՕ. Ի .: Բ Ի ԷՕԷ, 1998, թ. 99-104

լիազորությունների կատարման անհնարինության մասին եզրակացության տրամադրումը, 8) սահմանադրական դատարանի անդամի լիազորությունները դադարեցնելու, նրան կալանավորելու, որպես մեղադրյալ ներգրավելու, ինչպես նաև նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ եզրակացության տրամադրումը, 9) համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու հիմքերի մասին եզրակացության տրամադրումը, 10) օրենքով նախատեսված դեպքերում կուսակցության գործունեությունը կասեցնելու կամ ազդելու մասին որոշման կայացումը:

Չնայած, որ գործերի վերոշարադրյալ բոլոր տեսակները դիտարկվում են սահմանադրական դատավարության ընդհանուր կանոնների համաձայն, այնուամենայնիվ դրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր նրբությունները: Հենց դա է թերևս պատճառը, որ փաստաբանները սահմանադրական դատավարությանը հիմնականում մասնակցում են մարդու և քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության գործերով: Հաշվի առնելով մեր հանրապետության համար այդ պրակտիկայի նորույթը՝ անհատական դիմում-բողոքների ներկայացման վերաբերյալ, ներկայացնենք այլ երկրների փորձն այդ գործընթացից: Այսպես, օրինակ, Ադրբեյջանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքը չի նախատեսում դատախազի կամ փաստաբանի մասնակցությունը սահմանադրական դատավարությանը: Նմանատիպ կարգ է ընդունված նաև Թուրքիայում: Այստեղ ևս պաշտպանը մասնակցություն չի ունենում սահմանադրական դատավարությանը: Իսկ ահա Վրաստանում՝ գործի քննության ցանկացած փուլում, 2 կողմերն էլ իրավունք ունեն դիմելու իրավաբանի օգնությանը, որը դատարանի նիստին մասնակցում է կողմի կամ նրա ներկայացուցչի հետ միասին:

Փորձենք պարզել, թե ի՞նչ կարգ է ընդունված մի շարք արտասահմանյան երկրներում: Այսպես, Իտալիայի օրենսդրությունը նախատեսում է, որ հիմնական դատավարության կողմերը պետք է մասնակցեն դատապաշտպանով:

Իսպանիայում սահմանադրական պաշտպանության պահանջ ներկայացնելու համար ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք պետք է ներկայացված լինեն Մադրիդի դատարաններում ճանաչված փաստաբանների կողմից:

Ավստրիան աշխարհի առաջին պետությունն էր, որ 1920թ. հիմնեց սահմանադրական դատարան և արմատավորեց սահմանադրական արդարադատության մասնագիտացված համակարգ: Սահմանադրական դատարանում հանդես եկող անհատներն իրենց գրավոր դիմում-

ները պարտավոր էին ներկայացնել լիազորված փաստաբանի միջոցով:

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետությունում պաշտպանի մասնակցությունը Դաշնային սահմանադրական դատարանում չի նախատեսվում: Պորտուգալիայում, որպես կանոն, փաստաբանի մասնակցությունը նիստին պարտադիր է, սակայն դա կարող են անել միայն Պորտուգալիայի գերագույն դատարանում հանդես եկող փաստաբանները:

Լիխտենշտեյնում անհատական սահմանադրական բողոքներով բարձր պետական տրիբունալում որպես կողմ հանդես են գալիս բողոք բերած անձինք, որանց ներկայացնող իրավաբանը (ոչ պարտադիր) և պետական մարմինները:

Լատվիայում դատավարության կողմերը կարող են սահմանադրական դատավարությանը մասնակցել անձամբ կամ ներկայացուցչի միջոցով:

Կիպրոսում Գերագույն դատարանի դատավարությանը մասնակցում են կողմերի պաշտպանները:

Հունգարիայում սահմանադրական դատավարությանն իրավական ներկայացուցչի մասնակցությունը թույլատրելի է, բայց պարտադիր չէ:

Ռումինիայում կողմերը կարող են ներկայացվել արդարադատության գերագույն դատարան բողոք բերելու իրավունք ունեցող փաստաբանների միջոցով:

Սլավոնական երկրներից, մասնավորապես Չեխիայում ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք սահմանադրական դատարանում պետք է ներկայացվեն պաշտպանի կողմից: Սահմանադրական դատարանը կողմերին պաշտպաններ չի տրամադրում, սակայն անհատները կարող են դիմել Չեխիայի փաստաբանների միություն՝ իրենց պաշտպան տրամադրելու համար:

Բուլղարիայում դատարանում ներկայացուցչությունը կարգավորված չէ որևէ նորմով: Դիմումները պետք է ներկայացվեն հենց դիմումատուների կողմից: Անթույլատրելի է, որ դրանք ներկայացվեն ներկայացուցչի միջոցով:

Լեհաստանում սահմանադրական բողոք կարող է բերել միայն պաշտպանը կամ իրավախորհրդատուն:

Ուկրաինայում քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք առհասարակ սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք չունեն:

Բելոռուսի գործող օրենսդրությամբ սահմանադրական դատարանում գործերի քննությանը փաստաբանների մասնակցությունն ուղղակիորեն չի նախատեսում: Սակայն, որպես կողմի ներկայացուցիչ՝ կա-

րող են հանդես գալ սահմանված կարգով փաստաբաններ և այլ անձինք:

Ռուսաստանում, որպես դիմումատուի ներկայացուցիչ՝ սահմանադրական դատարանում կարող են հանդես գալ փաստաբանը կամ իրավաբանի գիտական աստիճան ունեցող անձինք, որոնց իրավասությունները հավաստվում են համապատասխան փաստաթղթերով:

Այսպիսով, ինչպես նկատում ենք վերը հիշատակված պետությունների բացարձակ մեծամասնությունում ընդունված հայեցակարգ է սահմանադրական դատարան ներկայանալ փաստաբանի ներկայացուցչությամբ: Սակայն ինչպես նկատեցինք, օրինակ, Իսպանիայում և Պորտուգալիայում անհատական դիմում-բողոքները ներկայացվում են համապատասխանաբար Մադրիդի և Պորտուգալիայի դատարաններում ճանաչված փաստաբանների միջոցով: Եթե փորձենք այս նախադեպը կիրառել նաև Հայաստանում, ապա դրանից մի փոքր կտուժի սոցիալապես անապահով խավը:

ՀՀ սահմանադրական դատավարությունը կազմված է մի քանի փոխկապակցված փուլերից՝ 1) սահմանադրական դատարան դիմելը, 2) դիմումի նախնական քննարկումը, 3) միստի հրավիրումը և գործը քննության նախապատրաստելը, 4) գործի քննությունը դատական նիստում, ներառյալ վերջնական որոշման կամ եզրակացության տրամադրումը, 5) ՀՀ սահմանադրական դատարանի ակտի կատարումը: Փաստաբանը, որպես կողմի ներկայացուցիչ կարող է այս կամ այն չափով մասնակցել բոլոր փուլերում, բացառությամբ դիմումի նախնական քննարկման, միստի հրավիրման, գործը քննության նախապատրաստման և վերջնական որոշման ընդունման փուլերի: Այդ բոլոր գործընթացներն ընթանում են դատարանի ներսում, առանց դատավարության այլ մասնակիցների անմիջական մասնակցության: Դատավարության յուրաքանչյուր փուլում փաստաբանի գործունեությունն ունի իր առանձնահատկությունները: Գործի քննության ներկայացնելու փուլը փաստաբանի համար սահմանադրական գործով նրա աշխատանքի կարևորագույն փուլն է: Դա կապված է այն հանգամանքի հետ, որ հենց գործի սկզբնական նախապատրաստման ժամանակ է որոշվում սահմանադրական դատարան դիմելու հիմքերի առկայության մասին հարցը, իսկ երբ գոյություն ունեն մի քանի տարբերակներ, դրվում է հիմնականը, մշակվում է համապատասխան կողմի դիրքորոշումը, որոշվում են դրա հիմնավորման փաստարկները, սահմանվում է դատարան հրավիրման ենթակա հնարավոր վկաների, փորձագետների, մասնագետների շրջանակը, դիմումին կցվող կամ դատարանի կողմից հավանաբար պահանջվող անհրաժեշտ փաստաթղթերի և այլ նյութերի ցուցակը:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունքը

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածում ամրագրված է. «Սահմանադրությամբ և սույն օրենքով սահմանված կարգով սահմանադրական դատարան կարող են դիմել Սահմանադրության 101-րդ հոդվածով նախատեսված մարմինները և անձինք, ընդ որում՝ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 6-րդ կետում նշված դեպքում սահմանադրական դատարան կարող են դիմել նաև իրավաբանական անձինք՝ Սահմանադրության 42.1-րդ հոդվածին համապատասխան»։ Իսկ վերոնշյալ՝ Սահմանադրության 42.1-րդ հոդվածում ասվում է. «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա այնքանով, որքանով այդ իրավունքներն ու ազատություններն իրենց էությանը կիրառելի են դրանց նկատմամբ»:

Փաստաբանը պարտավոր է կատարելապես տիրապետել այս խնդիրներին, հակառակ դեպքում անխուսափելի են սխալները, որոնք լավագույն դեպքում կձգձգեն խախտված սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների վերականգնման գործընթացը, իսկ վատագույն դեպքում՝ կզրկեն նրա վստահորդին իր շահերը պաշտպանելու հնարավորությունից:

Անդրադառնալով հայաստանյան պրակտիկային և վերոշարադրյալի կապակցությամբ՝ տեղին է մեջբերել ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահ, իրավագիտության դոկտոր Գագիկ Հարությունյանի հետևյալ խոսքերը. «Եթե նույնիսկ դիմումների տեքստերը դուք նայեք, նույնիսկ փաստաբանների կողմից կազմված, հաճախ գրվում է. «Իմ պաշտպանյալի նկատմամբ կիրառված բոլոր օրենքները համարել հակասահմանադրական»։ Այս պարագայում պարզ է, որ անհնարին է նման իրավագիտակցությամբ արդյունավետ իրավունք պաշտպանել»¹: Միանգամայն իրավացիորեն Գ. Հարությունյանը նկատում է, որ մեր օրերում նույնիսկ իրավաբանների մեծ մասի իրավագիտակցության մակարդակն է ցածր: Դա է վկայում շատ փաստաբանների կողմից դիմումի վերոնշյալ ձևակերպումը: Սա մտորելու տեղիք է տալիս: Հարց է առաջանում. ինչպե՞ս խուսափել վերը նշված իրավիճակներից: Հարցը բնականաբար լուծում է պահանջում: Այս առումով ցանկալի կլիներ փոփոխություններ կատարել «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում:

¹ Տե՛ս Գ.Գ.Հարությունյան, «Այսօրվա բազմաթիվ մարտահրավերներից մեկն էլ իրավական համակարգի կայունացումն է», «Իրավաբանական լրատու» պարբերական, 2006թ. նոյեմբեր, թիվ 6, էջ 5, www.ayla.am

ՀՀ Սահմանադրական դատարանում գործի քննությանը խոչընդոտող հանգամանքների առկայության ստուգումը

Մինչ Սահմանադրական դատարան դիմելու համար նյութերի նախապատրաստումը՝ փաստաբանը պետք է համոզվի, որ գործի՝ սահմանադրական արդարադատության շրջանակներում քննարկմանը խոչընդոտող հանգամանքները բացակայում են: Նշված դրույթները սահմանվում են օրենքի 29-րդ և 32-րդ հոդվածներում:

Առաջինն անհրաժեշտ է պարզել, թե տվյալ դիմումն ընդդատյա է Սահմանադրական դատարանի քննմանը, թե՛ ոչ: Դիմումի մեջ բարձրացված հարցը Սահմանադրական դատարանին ակնհայտորեն ընդդատյա չլինելու կամ օրենքի 27-րդ և 28-րդ հոդվածներում սահմանված դիմումի ձևի պահանջներին չհամապատասխանելու կամ Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք չունեցող մարմնի, անձի կողմից այն ներկայացվելու դեպքում դիմողը առավելագույնը 5-օրյա ժամկետում գրավոր տեղեկացվում է օրենքի պահանջներին իր դիմումի անհամապատասխանության մասին:

Միևնույն ժամանակ փաստաբանը պետք է հաշվի առնի, որ Սահմանադրական դատարանին ոչ ընդդատյա դիմումները կարող են այնուհետև ուղղվել ընդդատյա ատյանին, իսկ նման բողոքները, որպես կանոն, շատ ավելի արագ ու պատշաճ կարգով են դիտարկվում համապատասխան մարմինների կողմից, քան սովորական ճանապարհով ստացված գրությունները:

Փաստաբանը պետք է հաշվի առնի նաև այն հանգամանքը, որ դիմումների առատության պայմաններում դատարանի քարտուղարությունը կփորձի գտնել ամենաչնչին առիթը, որով կարելի է դիմումը ետ ուղարկել: Այս դեպքում փաստաբանը պետք է դրսևորի փաստաբանին բնորոշ համառություն, ինչպես նաև նոր դիմում ներկայացնելու դեպքում անհրաժեշտ է, որ նա բերի հենց սահմանադրական դատավարությունում այն քննարկելու անհրաժեշտության մասին առավել համոզիչ փաստեր:

Այն գործերը, որոնք Սահմանադրական դատարանի քարտուղարությունը ետ չի վերադարձնում, ներկայացվում են ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահին, որը հանձնարարում է Սահմանադրական դատարանի մեկ կամ մի քանի անդամների զբաղվել գործի նախնական ուսումնասիրմամբ: ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ դիմումի նախնական ուսումնասիրումն իրականացնում է (են) Սահմանադրական դատարանի անդամներից որևէ մեկը (մեկը մեկից ավելի անդամներ)՝ Սահմանադրական դատարանի նախագահի հանձնարարությամբ:

Դիմումի նախնական ուսումնասիրումը պետք է ավարտվի ոչ ուշ, քան դիմումի գրանցումից հետո՝ հետևյալ ժամկետներում.

ա) Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշված հարցերով (բացառությամբ Հանրապետության Նախագահի դիմումի հիման վրա կառավարության որոշումների սահմանադրականությունը վիճարկելու վերաբերյալ հարցերի) ներկայացված դիմումներինը՝ 30-օրյա ժամկետում, բ) Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշված հարցերով ներկայացված դիմումներինը՝ 15-օրյա ժամկետում, գ) Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3, 5 և 9-րդ կետերում նշված հարցերով ներկայացված դիմումներինը՝ 15-օրյա ժամկետում, դ) Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերում նշված հարցերով ներկայացված դիմումներինը՝ 10-օրյա ժամկետում:

Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1 (բացառությամբ մեծամասնական ընտրակարգով պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերի վերաբերյալ հարցերի), 4-րդ և 6-րդ կետերում նշված հարցերով ներկայացված դիմումների նախնական ուսումնասիրումը պետք է ավարտվի ոչ ուշ, քան դիմումի գրանցումից 24 ժամ հետո:

Սույն մասի «ա» և «բ» կետերում նշված ժամկետը Սահմանադրական դատարանի կողմից կարող է երկարաձգվել մինչև 10 օրով, «գ» կետում նշված ժամկետը՝ մինչև 5 օրով, իսկ «դ» կետում նշված ժամկետը՝ մինչև 3 օրով:

Կառավարության որոշումների սահմանադրականությունը վիճարկելու վերաբերյալ հարցերով Հանրապետության Նախագահի դիմումի նախնական ուսումնասիրումը պետք է ավարտվի ոչ ուշ, քան դիմումի գրանցումից 8 օր հետո:

Մեծամասնական ընտրակարգով պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերի վերաբերյալ հարցերով ներկայացված դիմումների նախնական ուսումնասիրումը պետք է ավարտվի ոչ ուշ, քան դիմումի գրանցումից 8 օր հետո: Նշված ժամկետը Սահմանադրական դատարանի կողմից կարող է երկարաձգվել մինչև 3 օրով:

Սահմանադրական դատարանի՝ դիմումի նախնական ուսումնասիրումն իրականացնող անդամը (անդամները) դիմումի նախնական ուսումնասիրման արդյունքներով կազմում է (կազմում են) զեկուցագիրը (զեկուցագրեր):

Չեկուցագիրը և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի իրավախորհրդատվական ծառայության եզրակացությունը պետք է պարունակեն հիմնավորումներ ներկայացված դիմումով գործը քննության ընդունելու կամ գործի քննությունը մերժելու՝ «Սահմանադրական

դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերի վերաբերյալ:

Վերջին սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում բավականին աճել է ՄԳ- ներկայացվող դիմումների քանակը՝ կապված ՄԳ- դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակի ընդլայնման հետ: Մասնավորապես, ներկայացնենք վերջին տարիների դրությամբ վիճակագրության ընդհանուր պատկերը:

2006 թվականին Սահմանադրական դատարանում մուտքագրվել են Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների 287 դիմում, ինչպես նաև այդպիսի իրավասություն չունեցող անձանց 381 դիմում: Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների կողմից փաստացի դիմումների պատկերն այսպիսին է. ՀՀ Նախագահ-47 դիմում, ՀՀ Ազգային ժողով-0 դիմում, պատգամավորների առնվազն 1/5-րդ-2 դիմում, կառավարություն-0 դիմում, տեղական ինքնակառավարման մարմիններ-0 դիմում, ֆիզիկական անձինք-221 դիմում, իրավաբանական անձինք-13 դիմում, դատարաններ-1 դիմում, գլխավոր դատախազ-1 դիմում, մարդու իրավունքների պաշտպան-2 դիմում, Հանրապետության Նախագահի թեկնածուներ-0 դիմում, պատգամավորության թեկնածուներ-0 դիմում¹:

Եթե ուսումնասիրենք ՀՀ Սահմանադրական դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած որոշումները, ապա կնկատենք, որ բավականին հազվադեպ են օրենքի և այլ իրավական ակտերի դրույթները ճանաչվում հակասահմանադրական: Ուստի մնան պայմաններում հարկ է պարզել փաստաբանի սխալի հետևանքով առաջացող այն պատճառները, որոնց հիման վրա դիմումների առատության պայմաններում շատ հաճախ դիմումը հետ է վերադարձվում Սահմանադրական դատարանի քարտուղարության կողմից: Հաճախ Սահմանադրական դատարան դիմում նախապատրաստող փաստաբանները կոնկրետ քաղաքացիական կամ քրեական գործերի հետ կապված թույլ են տալիս հետևյալ սխալը. դիմումում վերլուծվում են իրավունքի համապատասխան ճյուղի նորմերը, գործի փաստացի հանգամանքները, սակայն բաց է թողնվում հիմնականը՝ վիճարկվող ակտով խախտված սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները, այսինքն՝ ձևական հղում է կատարվում ՀՀ Սահմանադրության նորմի վրա, սակայն չի մեկնաբանվում, թե ինչու՞ է դիմողի կարծիքով հենց այդ նորմը խախտվել: Դիմումների հետ վերադարձման առավել տարածված պատճառներից մեկն էլ, թերևս այն է, որ վիճարկվում է ոչ թե կոնկրետ նորմի

¹ Տե՛ս www.concourt.am

կամ ակտի սահմանադրականությունը, այլ տվյալ նորմի կիրառման դատական փաստացի նախադեպը: Սա իսկապես վիճելի խնդիր է: Ուստի, այս հանգամանքից օգտվում են Սահմանադրական դատարանի քննադատները, նշելով, որ դատական նախադեպի քննությունը Սահմանադրական դատարանի խնդիրը չէ, սակայն օրենքի կիրարկումն է առաջացնում միայն նրա բովանդակության մեկնաբանման անհրաժեշտություն: Փաստաբանի առաջնակարգ խնդիրն է նաև ստուգել, թե Սահմանադրական դատարանում չի^օ եղել արդյոք նման հարցի քննարկում: Եթե նույն հարցի վերաբերյալ կայացվել է վերջնական որոշում, ապա դատարանը կմերժի բողոքի ընդունումը: Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ կարող են միավորվել և դատարանի նույն միստում քննվել միայն նույն հարցին վերաբերող գործերը: Այս ամենը քաջ գիտակցելով՝ հմուտ փաստաբանը պետք է վստահորդին բացատրի այդ բոլոր տարբերակները, որպեսզի վերջինս գիտակցի գործի քննության հեռանկարները: Երբեմն իմաստ ունի խորհուրդ տալ վստահորդին դիմել Սահմանադրական դատարան, եթե նույնիսկ նույն հարցով կայացվել է որոշում: Խնդիրն այն է, որ նման դեպքում Սահմանադրական դատարանը տալիս է սահմանում, որում նշվում է, որ Սահմանադրական դատարանը նույն խնդրին վերաբերող համանման գործ արդեն քննել է, և որ այդ գործով կայացված որոշումը տարածվում է նաև նոր գործի վրա:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանում գործի քննության հիմքերը և թույլատրելիությունը

Գործի քննության հիմքերը և թույլատրելիությունը կարևորագույն գործոններ են, որոնց քաջատեղյակ պետք է լինի փաստաբանը՝ նախքան գործը ստանձնելը: Հիմնականներից կարելի է նշել սահմանադրական գործի քննության հետևյալ հիմքը՝ ի հայտ եկած անորոշությունն այն հարցում, թե արդյո՞ք օրենքը, այլ նորմատիվ ակտը կամ միջազգային պայմանագիրը համապատասխանում են ՀՀ Սահմանադրությանը: Փաստաբանները շատ հաճախ մատնանշում են հենց այս հիմքը, սակայն անհրաժեշտ է նկատել, որ այս հիմքը ավելի շատ վերաբերում է դատարանին, քան դիմողին:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածը սահմանում է, որ դիմումում նախևառաջ պետք է նշվեն Սահմանադրության այն հոդվածը, որը Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք է տալիս (4-րդ մաս), Սահմանադրական դատարան ներկայացվող խնդրանքը և դիմողի փաստարկները՝ Սահմանադրության հա-

մապատասխան նորմերին հղումներ կատարելով (5-րդ մաս): Այստեղ խոսքը ոչ թե դիմողի կասկածների կամ ենթադրությունների մասին է, այլ վիճարկվող ակտի վերաբերյալ փաստաբանի օգնությամբ ձևավորված հստակ դատողության մասին: Ուստի ակնհայտ է, որ «անորոշության» վրա հղումը հեռու է ճիշտ լինելուց: Այս կարծիքին են մի շարք մասնագետներ և¹: Օրենքը պետք է իրավասության վերաբերյալ վեճի լուծման համար որպես միջնորդության թույլատրելիության հիմք նախատեսի դիմողի փաստարկներն այն մասին, որ ակտի ընդունումը կամ իրավական բնույթի այլ գործողությունների կատարումը կամ կատարումից խուսափելը խախտում է Սահմանադրությամբ նախատեսված իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը (հոդված 5):

Պատասխանող կողմի շահերը պաշտպանող փաստաբանը դիմողի կողմից «անորոշության» վրա հղում կատարելու դեպքում իրավունք ունի դիմումի պատասխանում նշել, որ դիմումը կազմված է օրենքով սահմանված պահանջների խախտմամբ և այդ պատճառով չի կարող դատարանի կողմից քննության ընդունվել: Իսկ եթե այնուամենայնիվ գործն ընդունված է, ապա նպատակահարմար է միջնորդություն ներկայացնել դրա կասեցման մասին կամ ելույթում ուղղակի նշել դիմումի տվյալ թերությունը:

Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումի քվանդակությունը

Փաստաբանը պարտավոր է պատրաստել դիմումը բարձր մասնագիտական մակարդակով, օրենքի պահանջներին համապատասխան: «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածում սահմանվում են Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումի պահանջները, ըստ որի՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ իրավասու անձի (անձանց) կողմից ստորագրված: Դիմումում պետք է նշվեն՝ 1) Սահմանադրական դատարանի անվանումը, 2) դիմողի անունը (անվանումը), հասցեն (իրավաբանական հասցեն), 3) դիմողի ներկայացուցչի մասին անհրաժեշտ տվյալներ, եթե կան այդպիսիք, 4) Սահմանադրության այն հոդվածը, որը Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք է տալիս, 5) Սահմանադրական դատարան ներկայացվող խնդրանքը և դիմողի փաստարկները՝ Սահմանադրության համապատասխան նորմերին կա-

¹ Տե՛ս Էծյաթէճ Ը.Ա., Էճաճաճ Է.Ա. Էճիճոճոճոճիճիճ իճոճոճոճ Ը Ծիճոճոճիճ ԾԱճաճոճոճ. Օ-ճճիճ իճիճիճ ճեճ. Ի .: ԱՒԷ, 1998, թ.185

տարված հղումներով, 6) դիմումին կցվող նյութերի ցանկը, եթե կան այդպիսիք: Սույն օրենքի 69-րդ հոդվածում նշված գործերով, այն է՝ կոնկրետ գործերով վերջնական դատական ակտով իր նկատմամբ կիրառված օրենքների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննությունը ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դիմումների հիման վրա (անհատական դիմումների քննություն), դիմողը պարտավոր է Սահմանադրական դատարան ներկայացնել նաև սույն օրենքով սահմանված չափով պետական տուրք վճարելու վերաբերյալ անդորրագիրը կամ միջնորդություն՝ պետական տուրքի վճարումից ազատելու մասին: Պետական տուրքը ֆիզիկական անձանց Սահմանադրական դատարան դիմելու համար սահմանվում է բազային պետական տուրքի 5-ապատիկի չափով, իսկ իրավաբանական անձանց համար՝ 20-ապատիկի չափով: Դիմողի միջնորդության հիման վրա նրան պետական տուրքի վճարումից ազատելու հարցը Սահմանադրական դատարանը լուծում է անհատական դիմումը քննության ընդունելու հարցը լուծելու հետ միաժամանակ՝ «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով:

Ինչպես յուրաքանչյուր փաստաթուղթ, այնպես էլ սահմանադրական դիմումն ունի ներածական, նկարագրական, փաստարկման, եզրափակիչ մասեր, դիմումին կցվող փաստաթղթերի ցանկ: Անդրադառնանք դրանցից յուրաքանչյուրին առանձին-առանձին: Դիմումի **ներածական մասում** բերվում են ՀՀ Սահմանադրության այն նորմերը, որոնք սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք են տալիս: **Նկարագրական մասում** նշվում են ստուգման ենթակա ակտի ճիշտ և լրիվ անվանումը, համարը, ընդունման և հրապարակման ամսաթիվը, հրապարակման աղբյուրը և այլ տեղեկություններ կամ մեկնաբանման ենթակա Սահմանադրության հոդվածները: Դիմումի **փաստարկման մասում** շարադրվում է դիմողի դիրքորոշումն իր առաջադրած հարցի առնչությամբ՝ Սահմանադրության համապատասխան նորմերի հղումներով և մանրամասն իրավական հիմնավորմամբ: **Եզրափակիչ մասը** պետք է բովանդակի դիմողի հստակ պահանջը ՀՀ Սահմանադրական դատարանին: Այս մասում ներկայացվում է դիմումի ելությունը: Դիմումն ավարտվում է դրան **կցվող փաստաթղթերի ցանկով**: Այդ ցանկն իր օրենսդրական ամրագրումն է ստացել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 28-րդ հոդվածում, ըստ որի՝ 1) լիազորագիրը կամ ներկայացուցչի լիազորությունները հավաստող այլ փաստաթուղթ, 2) օտար լեզվով շարադրված բոլոր փաստաթղթերի՝ օրենքով սահմանված կարգով վավերացված հայերեն թարգմանությունը, 3) վիճարկվող ակտի պաշտոնական տեքստը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հարցերով դիմելու դեպ-

քերում, 4) դիմողի հայեցողությամբ՝ այլ նյութեր: Հարկ է նկատի ունենալ, որ դիմումն ընդունվելուց հետո դիմող կողմը նոր նյութեր կարող է ներկայացնել միայն Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ: Իսկ դիմումն օրենքի պահանջներին չհամապատասխանելու դեպքում դիմումը հետ վերադարձնելը բոլորովին էլ գործի քննության մերժում չի նշանակում: Օրենքի պահանջներին դիմումի համապատասխանեցումից հետո դիմողը կրկին Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունի: Փաստաբանը պարտավոր է վստահորդին բացատրել նաև, որ իրավունք ունի դիմումը հետ վերցնել մինչև գործի քննության սկսվելը:

Եզրափակիչ մաս

Փաստաբանի գործունեության հիմնական բովանդակությունը Սահմանադրական դատարանի նիստում պայմանավորված է մրցակցության սկզբունքով ընթացող դատավարությամբ և նպատակատուղված է դատարանին լրացուցիչ, առավել արդյունավետ պարզաբանումներ տալուն՝ վիճարկվող ակտի բովանդակությունն ավելի խորը բացահայտելու նկատառումներով: Այն կարծիքն է արտահայտվում, որ սահմանադրական դատավարությունը տարբերվում է դատավարության մյուս տեսակներից նրանով, որ կողմերը կապված են սահմանադրական դրույթները պաշտպանելու ընդհանուր նպատակով, սակայն տարբեր դիրքերից: Այս կարծիքի հետ մի փոքր դժվար է համաձայնվել, քանի որ սահմանադրական դատավարությունը նույնպես շատ լարված ու բանավեճերով հագեցած է ընթանում: Իսկ դա բնականաբար նշանակում է, որ սահմանադրական դատավարությանը փաստաբանը պետք է պատրաստվի ավելի մանրամասն, քան սովորական դատավարություններին, քանի որ որոշումը, որ նա ստանում է, տարածվում է ոչ միայն իր վստահորդի, այլև կարող է ազդել մարդկային զանգվածների վրա: Մեր դիտարկումները լիարժեք չեն լինի, եթե մենք չանդրադառնանք ՀՀ ներկայիս օրենսդրությամբ սահմանված սահմանադրական դատավարության ընթացակարգի բացերին: Այն բավականաչափ ճկուն չէ և լուրջ լրամշակման կարիք ունի: Այսպես, դրանում նախատեսված չեն որևէ դատավորի բացարկ հայտնելու, դատավարության ընթացքում միջնորդություններ ներկայացնելու և այլ ընթացակարգերը: Ուստի, Սահմանադրական դատարանում փաստաբանական գործունեության զարգացման ճանապարհին պետք է հաշվի առնվեն միջազգային պրակտիկայում ընդունված սահմանադրական դատավարության ընթացակարգերին բնորոշ բոլոր անհրաժեշտ և, իհարկե, ՀՀ օ-

բենսդրությանը համապատասխանող դրույթները: Այս առումով տեղին է հիշատակել ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր Գ. Հարությունյանի կարծիքը. «Զգուշավոր մոտեցում է դրսևորվել անհատական դիմումների հիման վրա կոնկրետ վերահսկողությամբ մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցերին: Գերմանիայի, Իսպանիայի և մի շարք այլ երկրների փորձը վկայում է, որ նոր հազարամյակում սահմանադրական արդարադատության համակարգային զարգացումներն ընթանալու են հատկապես մարդու սահմանադրական իրավունքների անմիջական պաշտպանության երաշխավորման ուղղությամբ, և այս հարցում հապաղելը կամ ավելորդ զգուշավորություն հանդես բերելը չեն կարող արդարացվել: Անցումային հասարակական համակարգ ունեցող երկրների համար բացառիկ կարևոր է Սահմանադրության վերացական սեկնաբանման լիազորությունը»¹: Ինչպես տեսնում ենք, այն լիովին համապատասխանում է ՀՀ ներկայիս իրավական համակարգին, մասնավորապես, սահմանադրական արդարադատության ոլորտում: Այդ համակարգի զարգացման ճանապարհին բավականին լուրջ քայլ կարող է լինել «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում որոշ փոփոխություններ մտցնելը: Մասնավորապես, ցանկալի կլիներ օրենքում ավելացնել 31-րդ հոդվածը, որով կամրագրվեր. «Սահմանադրական արտոնագիրը տրամադրվում է Սահմանադրական դատարանում՝ օրենքով նախատեսված հիմքերով փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու նպատակով: Սահմանադրական արտոնագիր տրամադրելու համար փաստաբանը փաստաբանների պալատի նախագահին է ներկայացնում դիմում՝ սահմանադրական արտոնագիր ստանալու խնդրանքով, որին կցվում են որակավորման հանձնաժողովի կողմից տրված համապատասխան վկայագրի պատճենը եւ փաստաբանի արտոնագիրը: Սահմանադրական արտոնագիրը տրվում է անժամկետ»: Այսինքն՝ սա մի նոր փաստաբանական գործունեության արտոնագիր կլիներ, այն է՝ սահմանադրական արտոնագիր, որը կարող էր ստանալ ցանկացած փաստաբան՝ համապատասխան քննություն հանձնելուց հետո: Այս փոփոխությանն էլ համապատասխան պետք է փոփոխություն կատարել նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքում՝ ավելացնելով այնտեղ 46-րդ հոդվածի 6-րդ կետ՝ «Կողմի ներկայացուցիչ ՀՀ Սահմանադրական դատարանում ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 6-րդ կետով նախատեսված դեպքում կարող է լինել օրենքով սահմանված յուրաքանչյուր ոք կամ Սահմանադրական

¹ Տե՛ս Գ.Գ.Հարությունյան, «Դատական իշխանություն. համակարգային գործակցություն եվրոպական զարգացումների փորձից», Երևան, 2002, էջ 400-401

դատարանում գրանցված և սահմանադրական արտոնագիր ունեցող փաստաբան»։ Վերոնշյալ առաջարկները հետապնդում են հետևյալ նպատակները.

- նվազագույնի հասցնել անհիմն և ոչ պատշաճ ձևով ներկայացված անհատական դիմում-բողոքների քանակը,
- սահմանադրական արդարադատությանը մասնակցող փաստաբանների մեջ բարձրացնել սահմանադրական արդարադատության նկատմամբ պատասխանատվությունը և առողջ մրցակցություն ստեղծել փաստաբանների միջև,
- օգնել իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց խուսափել «ոչ պատշաճ» փաստաբանի ընտրությունից,
- բարձրացնել փաստաբանների իրավագիտակցության մակարդակն այս ոլորտում,
- սահմանադրական արդարադատության իրականացման գործընթացը դարձնել հնարավորինս արագ և որակյալ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Նորմատիվ-իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունված 05.07.1995թ. (27.11.2005թ. փոփոխություններով)
2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 01.06.2006թ.
3. Սահմանադրական դատարանի կանոնակարգ, ընդունված 07.07.2006թ.
4. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 14.12.2004թ.

Մասնագիտական գրքեր

1. Փաստաբանության հիմունքներ, Ե.Ռ.Ազարյան, Երևան, 2006թ.
2. «Դատական իշխանություն. համակարգային գործակցություն եվրոպական զարգացումների փորձից», Գ.Գ.Հարությունյան, Երևան, 2002թ.

3. Лучин В.О., Доронина О.Н. “Жалобы граждан в Конституционный суд”, РФ, Москва, ЮНИТИ, 1998г.
4. Кряжков В.А., Лазарев Л.В. “Конституционная юстиция в Российской Федерации”, Учебник пособие, Москва, БЕК, 1998г.

Բնտերնետային կայքեր

1. www.ayla.am - «Այսօրվա բազմաթիվ մարտահրավերներից մեկն էլ իրավական համակարգի կայունացումն է», Գ.Գ.Հարությունյան:
2. www.concourt.am - ՄԴ դրոշումներ:

ՆԱԻՐԱ ԴԻԼԱՆՅԱԼ

Ներածություն

Յուրաքանչյուր քաղաքացի, ելնելով իր իրավագիտակցությունից, կուլտուրայից, կրթությունից, դաստիարակությունից, բնավորության գծերից, հանգամանքներից, ապրում և գործում է հասարակությունում՝ մնալով օրենքի շրջանակներում: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության՝ պետությունը երաշխավորում է մարդու և քաղաքացու իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությունը, նրա իրավունքների սահմանափակման կամ խախտման դեպքում՝ դատական ատյաններ դիմելու հնարավորությունը: Իրավական խնդիրների օրինական, արդարացի լուծման ճանապարհը գտնելու գործում, այս կամ այն իրավիճակում կողմնորոշվելու, իրավունքի գործող նորմերի հիման վրա որակյալ իրավաբանական օգնություն ցույց տալու նպատակով էլ կյանքի է կոչվել փաստաբանությունը:

Չնայած փաստաբանությունը Հայաստանում նոր ինստիտուտ չէ՝ պետք է նշել, որ էթիկայի տեսանկյունից մեր փաստաբանները շատ անելիքներ ունեն:

Որակյալ իրավաբանական օգնությունը ենթադրում է նաև այդպիսի օգնության տրամադրում՝ պահպանելով իրավաբանական էթիկայի կանոնները:

Հարց է առաջանում. իսկ ի՞նչ է իրավաբանական էթիկան, մասնավորապես, փաստաբանական էթիկան, և արդյո՞ք գոյություն ունեն այնպիսի նորմատիվ-իրավական ակտեր, որոնցով կարգավորվում է փաստաբանական գործունեությունը էթիկայի տեսանկյունից: Ինչ՞ խնդրահարույց ասպեկտներ գոյություն ունեն այս ոլորտում:

Ստորև ներկայացվող աշխատանքում կփորձենք պատասխանել առաջադրված հարցերին, ինչպես նաև բացահայտել փաստաբանական էթիկայի բացերը:

Նկարագրական մաս

Մինչ բուն թեմային անցնելը՝ փորձենք հակիրճ անդրադառնալ փաստաբանական գործունեությանն ընդհանրապես:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ նախատեսված է, որ **«Յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն**

ստանալու իրավունք: Օրենքով նախատեսված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում անվճար»:

Պետությունն անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն ապահովում է ոչ միայն իրավապահական գործունեություն իրականացնող պետական մարմինների, այլև այնպիսի հասարակական կազմակերպությունների միջոցով, որոնց անմիջական խնդիրն անձին իրավաբանական օգնություն ցույց տալն է:

Յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում սահմանադրական այս դրույթի իրականացումը կարող է ապահովվել փաստաբանների պալատի կողմից, քանի որ փաստաբանները՝ որպես իրավաբաններ, կարող են ցույց տալ որակյալ իրավաբանական օգնություն:

Սահմանադրական նորմում ամրագրում ստացած նշված դրույթը ձևական բնույթ չի կրում, այլ պայմանավորված է օրենքների բազմաքանակությամբ և բարդությամբ: Հասարակության անդամների ճնշող մեծամասնությունը չունի բավարար գիտելիքներ իր իրավունքների և պարտականությունների, ինչպես նաև օրենքների կիրառման կարգի մասին:

Հատկապես մեծ է իրավաբանական օգնության ցուցաբերման նշանակությունն անձի ձեռքակալման կամ կալանավորման դեպքում: Դատավարական այդպիսի խափանման միջոցների կիրառմամբ էականորեն սահմանափակվում են անձի իրավունքները և ազատությունները: Այդպիսի վիճակում հայտնված անձինք օրենքով վերապահված պաշտպանության, այդ թվում՝ փաստաբանի (պաշտպանի) օգնությունից օգտվելու իրավունք ունեն:

Յուրաքանչյուր ոչ ունի ձեռքակալման, կալանավորման կամ մեղադրանք առաջադրելու պահից պաշտպան ունենալու իրավունք (ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 20):

Իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք ունի ոչ միայն այն անձը, ով ունի բավարար նյութական միջոցներ, այլև նա ով չունի փաստաբան վարձելու բավարար միջոցներ:

Հաշվի առնելով այս ինստիտուտի հասարակական նշանակությունը՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում անվճար: Պետությունն, իր վրա վերցնելով փաստաբանի վճարումը, միաժամանակ վարույթն իրականացնող մարմիններին պարտավորեցնում է ապահովել փաստաբանի մասնակցությունը գործի քննությանը:

Փաստաբանությունը՝ որպես ժողովրդավարական ինստիտուտ, ունի խորը արմատներ: Այն մույնքան հին է, որքան դատախազությունը: Սա խոսում է փաստաբանության ինստիտուտի հասարակական նշանակության մասին: Փաստաբանը, ցույց տալով իրավաբանական

օգնություն, հետապնդում է ոչ միայն մասնավոր շահեր, այլև հասարակական, որովհետև կոչված է օժանդակելու արդարադատության իրականացմանը:

Փաստաբանության հասարակական նշանակությունը հետևյալն է. *առաջին*՝ հասարակությունը ոչ միայն շահագրգռված է, որ ոչ մի հանցագործ չմնա անպատիժ, այլև ոչ մի անմեղ անձ չենթարկվի քրեական պատասխանատվության ու պատժի: Եթե մեղադրյալի իրավունքները խախտվել են, կամ նա անմեղ է և կրում է անարդարացի պատիժ, ապա ողջ հասարակության համար, հանձինս նրա բոլոր անդամների, ծագում է վտանգ՝ հայտնվել նման վիճակում և ենթարկվել իրավունքների նման խախտումների: *Երկրորդ*՝ փաստաբանի խնդիրը չէ հանցագործությունը թաքցնելը կամ մեղադրյալին արդարացնելը: Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի համաձայն՝ փաստաբանը պաշտպանում է ոչ թե հանցագործին, այլ որպես մեղադրյալ ներգրավված անձին, որը համարվում է անմեղ՝ մինչև դատարանի դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը: Փաստաբանը կոչված է անձին իրավաբանական օգնություն ցույց տալու միջոցով նպաստել արդարադատության իրականացմանը: Թյուր է այն կարծիքը, որ փաստաբանը դատարանում միայն պահանջում է իր պաշտպանյալի արդարացում: Այն դեպքում, երբ գործով հավաքված ապացույցները վկայում են անձի մեղավորության մասին, կամ ամբաստանյալը հանդես է գալիս խոստովանությամբ, իհարկե, փաստաբանը չի պահանջում իր պաշտպանյալի արդարացում: Նա պարտավոր է դատարանի ուշադրությունը հրավիրել այն ամենի վրա, ինչը կարող է օգնել ամբաստանյալին:

Փաստաբանական գործունեությունը Մահմանադրությամբ և օրենքներով ճանաչված իրավապաշտպան գործունեության տեսակ է, որն ուղղված է իրավաբանական օգնություն ստացողի հետապնդած շահերի իրականացմանը օրենքով չարգելված միջոցներով ու եղանակներով («Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 5):

Եթե փաստաբանի անհրաժեշտության մասին որևէ կասկած չի առաջացել, ապա նրա իրավական վիճակի վերաբերյալ պատմության տարբեր ժամանակահատվածներում եղել են տարբեր մոտեցումներ:

Եղել են ժամանակներ, երբ փորձ է արվել փաստաբանությունը մտցնել պետական մարմինների համակարգի մեջ, իսկ փաստաբաններին դարձնել ծառայողներ: Այս տարբերակը երբևիցե իրեն չի արդարացրել, և փաստաբանները միշտ անլեզալ իրավաբանական օգնություն են ցույց տվել մասնավոր անձանց:

Այսօր փորձը ցույց է տվել, որ փաստաբաններն իրենց առջև դրված խնդիրները կարող են իրականացնել միայն մեկ հասարակա-

կան կազմակերպության մեջ միավորված լինելու դեպքում: Փաստաբանների միավորումն այն հիմնական ձևն է, որն ապահովում է բազմակողմանի իրավաբանական օգնություն:

Փաստաբանության ինստիտուտի դերը և նշանակությունը կախված է տվյալ հասարակության զարգացման մակարդակից:

Փաստաբանության ինստիտուտը լիարժեք կարող է գործել միայն ժողովրդավարական հասարակության պայմաններում: Փաստաբանության կազմակերպման և գործունեության հիմքում ընկած սկզբունքները կարող են գործել միայն այնպիսի հասարակությունում, որտեղ առաջնայինը մարդու իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն է:

Խորհրդային իշխանության 70 տարիների ընթացքում փաստաբանությունը որպես ժողովրդավարական ինստիտուտ, կորցրեց իր դերը և նշանակությունը: Բացակայում էր պատշաճ վերաբերմունքն ինչպես փաստաբանության, այնպես էլ փաստաբանների նկատմամբ:

Հայաստանի Հանրապետությունում ներկայացվող դատաիրավական բարեփոխումների հիմնական նպատակներից մեկը փաստաբանության դերի բարձրացումը և նրա հետագա զարգացումն է: Այն սերտորեն կապված է դատաիրավական մյուս ինստիտուտների հետ, և առանց հզոր փաստաբանության խոսք լինել չի կարող անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության, մրցակցային դատավարության և արդարադատության ճիշտ իրականացման մասին: Փաստաբանությունն արդարադատության անիվի բաղկացուցիչ մասն է:

Փաստաբանության դերի բարձրացման և նրա հետագա զարգացման համար կարևոր նշանակություն ունեցավ «Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը, որն ընդունվել է 1998թ. հուլիսի 18-ին:

Առանձնակի է 2004թ. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի դերը, քանի որ այն սահմանում է ՀՀ փաստաբանական գործունեության կազմակերպման և իրականացման կարգը: Սույն օրենքի գործողությունը տարածվում է ՀՀ տարածքում իրականացվող փաստաբանական գործունեության վրա:

ՀՀ տարածքում փաստաբանական գործունեության իրականացման կարգը որոշվում է քաղաքացիական դատավարության և քրեական դատավարության օրենսգրքերով, սույն օրենքով և այլ օրենքներով («Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 3):

Թեև փաստաբանական գործունեության մասին օրենքում առանձին հոդված նվիրված չէ փաստաբանության խնդիրներին, սակայն փաստաբանական գործունեության հասկացության և օրենսդրության մեջ տեղ գտած մի շարք այլ ընդհանուր դրույթների վերլուծությունից

կարելի է եզրակացնել, որ նրա խնդիրներն են՝ ա) իրավաբանական օգնություն ցույց տալու միջոցով քաղաքացիների և կազմակերպությունների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը, ք) արդարադատության իրականացման ընթացքում կողմերին ներկայացնելու միջոցով օգնել դատարանին բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտելու գործի հանգամանքները և դրանով միաժամանակ նպաստել օրինականության ապահովմանը: Յուրաքանչյուր փաստաբան նշված խնդիրներն իրականացնելիս պետք է գործի օրենքով նախատեսված միջոցներով ու եղանակներով, ինչպես նաև պահպանի փաստաբանական վարվելակերպի պահանջները:

Փաստաբանական գործունեության խնդիրներին անդրադառնալիս պետք է հաշվի առնել նրա առանձնահատկությունները: Այսպես, ի տարբերություն մեղադրանքի ֆունկցիայի, որտեղ դատախազը պարտավոր է նաև ձեռք բերել անձին արդարացնող կամ պատասխանատվությունը մեղմացնող ապացույցներ, պաշտպանության ֆունկցիան կրում է միակողմանի բնույթ, այսինքն՝ փաստաբանը պարտավոր է կատարել վստահորդի շահերին չհակասող գործողություն:

Փաստաբանական գործունեության հիմքում ընկած են օրինականության, անկախության, կամավորության, ինքնակառավարման, հրապարակայնության, մրցակցության սկզբունքները: Փաստաբանությունը՝ որպես ժողովրդավարական ինստիտուտ, կարող է գործել միայն այս սկզբունքների առկայության պայմաններում:

Ինչպես բոլոր իրավապահպան մարմինների, այնպես էլ փաստաբանների պալատի գործունեությունը հիմնված է **օրինականության սկզբունքի վրա**: Փաստաբանի կողմից իրականացվող իրավապաշտպան գործունեության ընթացքում օրինականության պահանջների պահպանումն առավել կարևոր է, քանի որ նա կոչված է իրավաբանական օգնություն ցույց տալու: Փաստաբանը պետք է հարգի օրենքի պահանջները, գործի օրենքով չարգելված միջոցներով ու եղանակներով:

Եթե փաստաբանների պալատը խախտում է Սահմանադրությունը և օրենքները, ապա այն կարող է լուծարվել («Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 29):

Փաստաբանների պալատի կազմակերպման և գործունեության հիմքում ընկած է **անկախության սկզբունքը**: Փաստաբանն իր գործունեությունն իրականացնելիս անկախ է, ենթարկվում է միայն ՀՀ Սահմանադրությանը և օրենքներին:

Փաստաբանն իր գործունեության ընթացքում առնչվում է դատարանի, դատախազության և այլ մարմինների հետ, և չի բացառվում այդ մարմինների կողմից փաստաբանների նկատմամբ ներգործության կիրառում: Այդպիսի ներգործության բացառման համար կարևոր երաշ-

խիք է այն, որ փաստաբանների միությունը ինքնակառավարվող հասարակական կազմակերպություն է:

Արգելվում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պաշտոնատար անձանց, կուսակցությունների և հասարակական միավորների, լրատվության միջոցների միջամտությունը փաստաբանական գործունեության իրականացմանը («Փաստաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենք):

Քրեական կամ քաղաքացիական դատավարությունում փաստաբանն իր վստահորդի շահերի պաշտպանության համար իրավունք ունի բողոքարկել վարույթն իրականացնող մարմնի գործողությունները և որոշումները, ինչպես նաև իր կարծիքն արտահայտել գործի հանգամանքների վերաբերյալ:

Փաստաբանը չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել օրենքով սահմանված իր պարտականությունների, «Փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի» և միության կանոնադրության պահանջներին համապատասխան իրականացրած ցանկացած գործողության, այդ թվում՝ իր մասնագիտական պարտականությունները բարեխիղճ կատարելիս, դատարանում և իրավապահպան այլ մարմիններում հայտնված կարծիքի համար:

Փաստաբանների անկախությունը չպետք է հասկանալ բացարձակ իմաստով: Ճիշտ է, նրանց գործունեության նկատմամբ պետությունը հսկողություն չի իրականացնում, սակայն հետևում է, որ փաստաբանների պալատը և նրա անդամները պետք է գործեն օրենքի շրջանակներում: Փաստաբանը չի կարող գործել կամայականորեն և վստահորդի հանդեպ ստանձնած պարտավորությունը պետք է իրականացնի պատշաճ ձևով:

Փաստաբանների անկախության համար կարևոր երաշխիք է փաստաբանների պալատի **ինքնակառավարումը**: Սրա էությունն այն է, որ փաստաբաններն իրավունք ունեն լուծելու բոլոր այն հարցերը, որոնք վերաբերում են փաստաբանների պալատի կազմակերպմանը և գործունեությանը:

Այդ հարցերն իրենց լուծումն են ստանում պալատի ընտրովի մարմինների կողմից:

Փաստաբանների պալատը, որպես անկախ, ինքնակառավարվող միավորում, օգտվում է հասարակական կազմակերպությունների համար օրենքով նախատեսված բոլոր իրավունքներից: Որպես ինքնակառավարվող միավորում՝ այն չունի իր վերադաս մարմինը: Ինքնակառավարումը ենթադրում է համակարգի ներսում կազմավորվող ընտրովի մարմինների միջոցով պալատի առջև դրված խնդիրների իրականացում:

Փաստաբանության համար կարևոր են նաև դատավարության սկզբունքները՝ հրապարակայնությունը, մրցակցությունը և այլն: Այսպես, եթե մեղադրանքի, պաշտպանության և գործի լուծման ֆունկցիաները վերապահվեն մեկ անձի, ապա փաստաբանի մասնակցությունը գործի քննությանը ավելորդ կլիներ: Միայն մրցակցային դատավարությունում, որտեղ դատարանը հանդիսանում է կողմերի պայքարի անաչառ դիտող, փաստաբանի՝ որպես հասարակության լիազորված ներկայացուցչի համար բացվում է գործունեության լայն ասպարեզ:

Փաստաբանական գործունեության հիմնական ուղղությունները նպատակաուղղված են փաստաբանության խնդիրների իրականացմանը: «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ **«Փաստաբանական գործունեությունը ներառում է՝ ա) խորհրդատվությունը, այդ թվում՝ փաստաթղթերի ուսումնասիրումը, իրավաբանական բնույթի տեղեկանքների և այլ փաստաթղթերի կազմումը, բ) ներկայացուցչությունը, գ) պաշտպանությունը»:**

Շատ դեպքերում խորհրդատվությունից հետո վստահորդները պայմանագրեր են կնքում փաստաբանների հետ՝ պաշտպանություն կամ ներկայացուցչություն իրականացնելու համար:

Բացի խորհրդատվությունից, փաստաբանները կազմում են իրավաբանական բնույթի տեղեկանքներ և այլ փաստաթղթեր:

Այդ տեղեկանքները և փաստաթղթերը կարող են ուղղված լինել դատարանին, դատախազությանը և այլ իրավապահպան մարմիններին, ինչպես նաև՝ պետության ներկայացուցչական և գործադիր մարմիններին:

Փաստաբանը, իրականացնելով պաշտպանություն կամ ներկայացուցչություն, կարող է կազմել միջնորդություններ, բողոքներ և դատավարական բնույթի այլ փաստաթղթեր: Կան փաստաթղթեր, որոնք պետք է կազմվեն օրենքով նախատեսված պահանջներին համապատասխան և, բնականաբար, այդպիսի փաստաթուղթ կարող է կազմել միայն փաստաբանը (օրինակ՝ վճռաբեկ բողոք):

1. Օրենսդրության կիրառման վերաբերյալ փաստաբանական խորհրդատվությունը նրա գործունեության ամենատարածված ուղղություններից է: Խորհրդատվության արդյունքում քաղաքացիները հնարավորություն են ստանում տեղյակ լինել գործող օրենսդրությանը և իրականացնել իրենց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը:
2. Փաստաբանը քաղաքացիական և վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերով ներկայացուցչություն է իրականացնում դատարանում:

Քաղաքացիական դատավարությունում նա ներկայացնում է քաղաքացիական հայցվորի, քաղաքացիական պատասխանողի և երրորդ անձանց շահերը:

Փաստաբանի լիազորությունները հաստատվում են օրենքով սահմանված կարգով: Դատարանում գործը վարելու լիազորությունը ներկայացուցչին (փաստաբանին) իրավունք է տալիս ներկայացվողի անունից կատարել դատավարական գործողություններ (ՀՀ քաղ. դատ. օր., հոդված 42):

Փաստաբանը՝ որպես ներկայացուցիչ, իրավունք ունի ծանոթանալ գործի նյութերին, քաղվածքներ անել, ստանալ դրանց պատճենները, հայտնել բացարկներ, ներկայացնել ապացույցներ: Փաստաբանը՝ որպես գործին մասնակցող անձ, պետք է իր դատավարական իրավունքներից օգտվի և իր դատավարական պարտականությունները կատարի բարեխղճորեն (ՀՀ քաղ. դատ. օր., հոդված 28):

3. Քրեական գործերով պաշտպանի մասնակցությունն առավել կարևոր է, քանի որ նշված ոլորտում էապես սահմանափակվում են անձի իրավունքները և ազատությունները: Պատահական չէ, որ Սահմանադրությամբ նախատեսվում է, որ «յուրաքանչյուր ոք ունի ձեռքբալվածան, կալանավորման կամ մեղադրանքի առաջադրման պահից պաշտպան ունենալու իրավունք» (ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 20):

Քրեական դատավարության գործող օրենսդրությամբ պաշտպանության ինստիտուտին վերաբերող հարցերը կարգավորված են մանրամասն: Ի տարբերություն նախկինի՝ գործող օրենսդրությամբ քրեական գործերով պաշտպան կարող է հանդես գալ միայն փաստաբանը: Այդպիսի կարգավորումը պատահական չէ և բխում է մրցակցային դատավարությունից, որտեղ կողմերը պետք է իրենց «զենքով» կամ միջոցներով լինեն իրավահավասար:

Պաշտպանի օրենսդրական բնորոշումը հստակեցնում է նրա կարգավիճակը: ***Պաշտպան է այն փաստաբանը, որը քրեական գործով վարույթի ընթացքում ներկայացնում է կասկածյալի կամ մեղադրյալի օրինական շահերը և նրանց ցույց է տալիս իրավաբանական օգնություն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով (ՀՀ քր. դատ. օր., հոդված 68):***

Փաստաբանը պաշտպանի կարգավիճակ ձեռք է բերում կասկածյալի կամ մեղադրյալի համաձայնությամբ՝ նրա պաշտպանությունն ստանձնելու պահից և այդ մասին անմիջապես տեղյակ է պահում վարույթն իրականացնող մարմնին:

Քրեական դատավարությունում պաշտպանի (փաստաբանի) մասնակցության հիմքում ընկած է կասկածյալի կամ մեղադրյալի ցանկությունը: Եթե նա չի ցանկանում ունենալ պաշտպան, ապա պաշտպանությունն իրականացնում է անձամբ:

Առանձին դեպքերում օրենքը պաշտպանի (փաստաբանի) մասնակցությունը քրեական գործով վարույթին համարում է պարտադիր, երբ կասկածյալի կամ մեղադրյալի համար դժվար է ինքնուրույն իրականացնել պաշտպանության իր իրավունքը՝ համբ, կույր լինելու, խոսքի, լսողության, տեսողության ֆունկցիաների կամ հոգեկան խանգարումների հետևանքով չի տիրապետում քրեական դատավարության լեզվին, կասկածյալը կամ մեղադրյալը անչափահաս է և այլն (ՀՀ քր. դատ. օր., հոդված 69):

Քրեական գործով վարույթին մասնակցելու պահից պաշտպանն իրավունք ունի ծանոթանալ առաջադրված մեղադրանքին առանձին, կոնֆեդենցիալ, անարգել տեսակցել իր պաշտպանյալի հետ՝ առանց տեսակցությունների թվի և տևողության սահմանափակման, հայտնել բացարկներ, հարուցել միջնորդություններ, ծանոթանալ գործի նյութերին և այլն (ՀՀ քր. դատ. օր., հոդված 73):

Ինչպես ցանկացած աշխատանք, այնպես էլ փաստաբանի աշխատանքը ենթակա է վարձատրման: Իհարկե, ցանկալի կլինեք, որ անձը իրավաբանական օգնություն ստանար անվճար, սակայն հարց է առաջանում՝ ինչպե՞ս պետք է իրականացվի փաստաբանի վարձատրությունը:

Փաստաբանի աշխատանքի վարձատրումը փաստաբանության կազմակերպման և գործունեության ամենաբարդ հիմնահարցերից է: Տարբեր երկրներում կիրառվում են փաստաբանի աշխատանքի վարձատրման տարբեր եղանակներ:

Մեր հանրապետությունում մինչև փաստաբանության մասին գործող օրենսդրության ընդունումը կիրառվում էր փաստաբանի աշխատանքի վարձատրման սակագնային եղանակը: Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ անհրաժեշտ է նշել, որ նման պատասխանատու, միևնույն ժամանակ նրբանկատ աշխատանքը պետք է կատարել միայն էթիկայի կանոններին համապատասխան:

Այժմ անդրադառնանք բուն հարցին՝ փաստաբանական էթիկային, հենց իրավունքի էթիկայի հասկացությանը և աղբյուրներին:

Իրավունքի էթիկայի հասկացությունը և աղբյուրները

Իրավունքի էթիկայի սկզբնաղբյուրները սկիզբ են առնում Հին Հունաստանի փիլիսոփայությունից, որն առաջացել է Ա. Ֆ. Լոսի «կալոգատիյա»՝ «հրաշալի-բարի» հին հունական բառի վերլուծության ժամանակ: Պլատոնի «պետություն», Արիստոտելի «Քաղաքականություն» աշխատությունները գործնական փիլիսոփայության ինքնատիպ ձեռնարկներ են, որոնցում միաձուլված ձևով ներկայացվում են նրանց տեսակները պետության, արդարության և բարոյական հատկանիշների վերաբերյալ:

«Էթիկա» հասկացությունն առաջացել է հուներեն *ethos* բառից և նշանակում է սովորույթ, բարոյական բնավորություն: Առաջին անգամ այն գործածվել է Արիստոտելի կողմից որպես «հետազոտության հատուկ բնագավառի՝ գործնական փիլիսոփայության բնորոշում, քանի որ վերջինս փորձում է պատասխանել այն հարցին, թե ի՞նչ պետք է կատարենք»:¹

Իրավունքի էթիկայում սուբյեկտը հանդես է գալիս ոչ միայն որպես իր շահերի կրող: Նա հանդիսանում է նաև իրավունքի արարիչը, իրավունքը համալրում է կոնկրետ բովանդակությամբ, մեկնաբանում, հաղորդում է այն, կարող է իրականացնել, փոփոխել կամ չճանաչել այն:

Իրավաբանական գրականության մեջ գոյություն ունի իրավունքի աղբյուրների խնդիրը:

Որոշ իրավաբանների կողմից տրվում է նաև իրավական բարոյականության աղբյուրները: Քանի որ բարոյականության ոլորտն անսահման է, բազմաթիվ երևույթներ կարող են դիտվել որպես աղբյուրներ: Այդ առումով հարկավոր է ընտրել մեթոդը և մեթոդաբանությունը:

Համաձայն մեթոդոլոգիական մոտեցման՝ բարոյական գիտակցությունը ձևավորվում է զարգացած մշակույթի և կայացած մշակութային արժեքների հիման վրա: Իսկ իրավական գիտակցությունն իր հերթին չի կարող ձևավորվել մշակույթից և բարոյականությունից դուրս, այն սնվում է դրանցով:

Անդրադառնալով վերլուծության կոնկրետ մեթոդաբանությանը՝ աղբյուրները կարելի է բաժանել երեք խմբի:

Առաջին խումբը *արժեքային (արսիոլոգիական) բովանդակության* աղբյուրներն են: Դրանց շարքին կարելի է դասել սովորույթները, առասպելները, կրոնը: Այդ երևույթները իրենցից ներկայացնում են նախաբարոյականություն և համապատասխանաբար՝ նախաիրավունք,

¹ Краткая философская энциклопедия. М., 1994, с. 543

աստիճանաբար վերափոխվելով բնական իրավունքի և դրա հետագա ձևերի, և իրավական բարոյականության:

Երկրորդ խումբը՝ գնոսիոլոգիականն է, որի մեջ մտնում են բնական իրավունքը, հռոմեական իրավունքը, պոզիտիվ իրավունքը և կենդանի իրավունքը:

Երրորդը՝ պրակսիոլոգիական խումբն է, որոնց թվին են դասվում՝

- սոցիալ-մշակութային գործընթացները,
- սոցիալ-քաղաքական գործընթացները,
- սոցիալ-տնտեսական գործընթացները¹:

Իրավունքի էթիկայի աղբյուրների երկրորդ խումբը կաահմանենք որպես **գնոսիոլոգիական** (գնոսիս՝ ճանաչություն բառից): Այն ներառում է ժամանակակից իրավական բարոյականությանը պատմական առումով նախորդող իրավական երևույթների և համակարգերի վերլուծությունը: Այստեղ կներառենք պոզիտիվ իրավունքը և այսպես կոչված կենդանի իրավունքը: Այս խմբին կդասենք նաև այնպիսի աղբյուր, ինչպիսին է գիտությունը մարդու մասին՝ անտրոպոլոգիան:

Աղբյուրների երրորդ խումբը կբնութագրենք որպես **պրակսիոլոգիական** (պրակսիս՝ գործնական բառից): Այն ներառում է տնտեսական, քաղաքական, սոցիալ-մշակութային ոլորտներում հասարակական փոփոխությունների իրական հակումները: Մարդու բարոյա-իրավական գիտակցության մեջ իրական երևույթների վերափոխման պրակսիոլոգիական աղբյուրները բացատրվում են սոցիոլոգիական հետազոտություններով և մշակութաբանական վերլուծություններով:

Փաստաբանի վարքագծի կանոնագիրքը

Աշխարհում վաղուց արդեն հայտնի են փաստաբանների էթիկայի կանոնագրքեր, որոնք ներկայացնում են փաստաբանների մասնագիտական վարքի էթիկական կանոնների ժողովածու: ԱՄՆ-ում դեռևս 1908թ. հայտնվեցին Մասնագիտական էթիկայի կանոնները, որոնք բաղկացած էին 70 պարագրաֆներից և սահմանում էին կանոնների բավականին ամբողջական ցանկ՝ կապված դատաբանի և գործընկերների հետ փոխհարաբերությունների, պարտականությունների հանդեպ բարեխիղճ վերաբերմունքի, ազնվության և անկեղծության, հոնորարի նշանակման չափավորության խնդիրների հետ²: Ֆրանսիայում փաստաբանների կողմից էթիկային և փաս-

¹ Տե՛ս Ե.Ռ.Ազարյան: Փաստաբանության հիմունքները, Երևան, 2006թ. էջ

² Տե՛ս Ватман, Д. П. Адвокатская этика. М. 1977г., с. 27.

տաբանի վարքագծի կանոնների տեսանկյունից հատկապես մեծ տեղ էր տրվում Մ. Մոլոի «Փաստաբանական մասնագիտության կանոններ» աշխատությանը: Այս տեսանկյունից Փարիզյան փաստաբանների խորհուրդը երկար տարիներ գեղեցիկ ավանդույթ ուներ: Փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու դեռ նոր իրավունք ստացած փաստաբաններին նվիրում էին Մ. Մալոի գիրքը: Գրքում, մասնավորապես, տեղ են գտել փաստաբանի կողմից իրականացվող գործունեության էթիկային վերաբերող հարցեր՝ շարադրված կետեր, որոնք ավելի շուտ խորհուրդներ են հիշեցնում և կողմնորոշիչ նշանակություն ունեն փաստաբանի համար: Օրինակ՝ փաստաբանի կողմից սոցիալապես անապահով անձին իրավաբանական օգնության տրամադրումը: Դա նույնպես պետք է կատարել՝ պահպանելով ինքնուրույնությունն ու չափի զգացումը: Այս կատեգորիայի անձանց իրավաբանական օգնության տրամադրումը պետք է կատարվի բարեխղճորեն, այնպես, ինչպես դա փաստաբանը կաներ, եթե նա վարձատրվեր¹:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանին, ապա մեր հանրապետության ոչ վաղ անցյալում առկա էր միայն մեկ էթիկայի կանոնագիրք՝ «Բողոքի համար կոմունիզմի շինարարի բարոյական կանոնագիրքը»: Այս կամ այն մասնագիտության էթիկայի կանոնագրքի մշակման անհրաժեշտության մասին խոսելու ցանկացած փորձ միանգամից կանխվում էր շրջկոմների և ԽՄԿԿ Կենտկոմի գաղափարախոսական բաժինների կողմից, այն հասարակ պատճառաբանությամբ, որ մեզ մոտ գոյություն ունի միայն մեկ բարոյականություն, մեկ էթիկա՝ բոլորի համար: Այժմ իրավիճակը կտրուկ փոփոխության է ենթարկվել: Կարելի է ասել, որ մասնագիտական էթիկայի կանոնագրքերի ստեղծման գաղափարը զանգվածային տարածում է ստացել: Այսպես, քննարկվում են լրագրողի, բժիշկի և նույնիսկ գործարարի կանոնագրքերը: Որոշակի միտում կա նաև օրենսդիրի մոտ: Այսպես, օրենսդրորեն ամրագրվել են քաղաքացիական ծառայողների էթիկական կանոնները: Իսկ ինչպես է կարգավորվում ՀՀ-ում փաստաբանի վարքը: Այսօր բացի «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքից, այս ոլորտը կարգավորող հիմնական նորմատիվ իրավական ակտը՝ «Փաստաբանի վարքի կանոններ» ակտն է, որտեղ բարձրացվում են փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու համար շատ կարևոր հարցեր: Փաստաբանի վարքագծի կանոններից են.

¹ Տե՛ս www.russian-lawyers.ru/pravila.shtml. Правила адвокатской профессии во Франции. М. Молло

Ազնվություն

«Գործերի մեջ անբիծ ազնվությունը փաստաբանական գործունեության՝ որպես հասարակական ծառայության ղեկավարող սկզբունքն է»¹: Հասարակական գիտակցության մեջ ազնվության սկզբունքն իր մեջ ներառում է նաև ճշմարտացիության սկզբունքը: Ռոբոշ մարդիկ նույնիսկ համարում են դրանք հոմանիշ հասկացություններ:

Կոմպետենտություն և բարեխղճություն

Փաստաբանի կողմից իր մասնագիտական պարտականությունների կատարման ժամանակ դրսևորվող կոմպետենտությունը և բարեխղճությունը՝ նրա պրոֆեսիոնալիզմը և բարձր որակը ձևավորող անհրաժեշտ բաղկացուցիչներն են: Հարկ է ընդգծել, որ տվյալ կոմպետենտում «կոմպետենտության» տակ ենթադրվում է ոչ թե պարզապես փաստաբանի կողմից գործող օրենսդրության իմացությունը, այլև նրա մոտ այդ գիտելիքները գործնականում, այդ թվում՝ գործեր վարելիս, կիրառելու համար անհրաժեշտ և բավարար հմտությունների առկայությունը, ինչպես նաև նրա ընդունակությունը այդ գիտելիքներն առավել արդյունավետ օգտագործել ի շահ վստահորդի: Մենք լիովին համոզված ենք, որ իրավաբանական օգնության կարիք ունեցող անձն իրավունք ունի ակնկալել, որ ցանկացած փաստաբան բավարար ընդունակություններ և հմտություններ ունի առաջացող ցանկացած իրավաբանական հարցերն իր (խոսքս վերաբերում է վստահորդին) շահերին համապատասխան լուծելու համար:

Եթե փորձենք զուգահեռներ անցկացնել, օրինակ, ՌԴ-ում գործող մի շարք փաստաբանական միությունների համամասն կանոնների հետ, ապա կտեսնենք, որ դրույթները մեծամասամբ համընկնում են ՀՀ-ում գործող փաստաբանի վարքագծի կանոնների հետ: ՌԴ-ի համամասն շատ փաստաթղթերում շեշտը դրվում է վստահության վրա, քանի որ փաստաբանի գործունեության հիմքը փաստաբանի նկատմամբ վստահությունն է: Ոչ մի պարագայում փաստաբանը չպետք է թույլ տա անվստահության առաջացում: Վստահության չարաշահում փաստաբանի կողմից արգելվում է²: Սրանք վստահության վերաբերող դրույթներն են, որոնց պահպանումը ոչ միշտ է պահպանվում ՀՀ փաստաբանների կողմից: Դա կարող է դրսևորվել ինչպես գիտելիքների թերի իմացության, մասնագիտական էթիկայի կանոններին չհետևելու, փաստաբանի «երկակի խաղի», սոցիալապես անապահով խավին ոչ պատ-

¹ Տե՛ս Д. Ватман, Адвокатская этика. М., “Юрид. лит.” 1977г., с. 38.

² Տե՛ս www.russian-lawyers.ru/pravila.shtml. Правила Профессии. В.А. Валентинович.

շան իրավաբանական օգնություն ցույց տալու և այլ հանգամանքների տեսքով:

Այստեղ պետք է համաձայնվել հետևյալ մտքի հետ. «Փաստաբանական էթիկան գրասենյակային իրավագետների ստեղծագործությունը կամ տարբեր հեղինակների ցիտատների ժողովածու չէ, այլ փաստաբանի ազատ բարոյական ընտրությունը՝ հիմնված իր խղճի վրա: Յուրաքանչյուր փաստաբան ունի ներքին ձայն, բայց նրանցից ոչ բոլորն են հետևում դրան: Էթիկայի խնդիրը յուրաքանչյուր փաստաբանին իր իսկ խղճի ձայնի հասցնելն է»¹: Միայն խղճի խայթ ունեցող փաստաբանը չի ստանձնի իր գիտելիքների համար բարդ գործի լուծումը:

Էթիկայի կանոնները փաստաբան-գործընկեր փոխհարաբերությունների համակարգում

Հարկ է հիշել, որ նախկինում այս առումով գոյություն ուներ այնպիսի ընդգրկուն հասկացություն, ինչպիսին է՝ «արտադրամասային համերաշխությունը»: Այդ բավականին դրական երևույթը հարկավոր է վերականգնել նաև մեր օրերում: Որպես կանոն՝ այս էթիկական նորմը բավականին հաջող սահմանված է ներկայումս Հայաստանում գործող «Փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքում»:

«Փաստաբանների միջև հարաբերությունները պետք է կառուցվեն փոխադարձ հարգանքի և փաստաբանների մասնագիտական համերաշխության սկզբունքների հիման վրա» (հոդված 31): Կանոնագրքի նույն հոդվածում փորձ է արվում բացատրել «մասնագիտական համերաշխության» գաղափարը՝

«Փաստաբանը չպետք է՝

1. թույլ տա այլ փաստաբանի նկատմամբ արժանապատվությունը և փաստաբանի համբավն արատավորող գործողություններ ու արտահայտություններ,
2. վստահորդին դրդել այլ փաստաբանի հետ ունեցած իրավաբանական օգնություն ցույց տալու մասին պայմանագրից հրաժարվելուն,
3. վստահորդի հետ քննարկի այլ փաստաբանի՝ անձնական կյանքին, նյութական վիճակին, մասնագիտական հմտություններին, հանձնարարության վարձատրության պայմաններին վերաբերող և հանձնարարության կատարման հետ չառնչվող այլ հանգամանքներ»:

¹ Տե՛ս В.А. Валентинович, նշված աշխատությունը:

***Էթիկայի կանոնները փաստաբան-դատարան
փոխհարաբերությունների համակարգում***

Մեր կարծիքով փաստաբանն իրավունք ունի վստահորդի, լրագրողի հետ խոսակցության ընթացքում արտահայտել իր կարծիքը դատարանի կայացրած որոշման կամ վճռի վերաբերյալ: Սակայն նրա անհամաձայնությունը դատարանի կայացրած որոշման կամ վճռի հետ կարող է հիմնավորվել միայն օրենքի նորմի ոչ ճիշտ կիրառման դեպքում: Բացի այդ, ինչպե՞ս փաստաբանը կարող է խորհուրդ տալ վստահորդին բողոքարկել դատարանի այս կամ այն որոշումը, միաժամանակ հույս չհայտնելով, որ բողոքը կբավարարվի:

***Էթիկայի կանոնները փաստաբանի և դատախազության,
իրավապահայան մարմինների փոխհարաբերությունների
համակարգում***

Դատավարության ցանկացած փուլում վարելով գործը ներկայացուցչի կարգավիճակով՝ փաստաբանը պետք է նախևառաջ ներկայանա և ներկայացնի իր լիազորությունները: Պետական ծառայողը պետք է հստակ պատկերացում ունենա, թե ու՞մ հետ գործ ունի: Փաստաբանը պարտավոր է իրեն այնպես պահել, որպեսզի իր գործողությունները, դատավարության հետ կապված փաստաթղթերը (բացատրություններ, միջնորդություններ, հայտարարություններ և այլն), ինչպես նաև տրվող հարցերը չվնասեն իրավապահայան մարմինների հեղինակությանը, չվարկաբեկեն գործընկերներին և չնվաստացնեն դատավարության մասնակիցների արժանապատվությունը:

Չի կարելի հեզնել դատավարության կամ ստուգման մասնակիցներին, չի կարելի վստահորդի առջև ցույց տալ, որ նրանց գործողությունները շատ փոքր նշանակություն ունեն փաստաբանի համար և որ այդ գործողությունները կատարող անձինք իրենց գործարար հատկանիշներով չեն համապատասխանում զբաղեցված պաշտոններին: Դա միանգամից բացասական հակազդեցություն է առաջացնում և բերում է փոխհարաբերությունների վատթարացմանը՝ ի վնաս վստահորդի:

Եվ վերջում կուզենայինք ավելացնել, որ էթիկայի կանոնների ցանկացած խախտման դեպքում անհրաժեշտ է դիմել Փաստաբանների պալատի համապատասխան մարմին՝ կարգապահական հանձնաժողով:

Եզրափակիչ մաս

Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ փաստաբանական գործունեության ոչ միայն տեսական, այլ նաև գործնական կողմը՝ պետք է նշել, որ այսօր թեև խորհրդային տարիներից բավականին զարգացած, սակայն միևնույն ժամանակ զարգացող փաստաբանական գործունեության ոլորտում (փաստաբանական էթիկայի տեսակյունից) ՀՀ Փաստաբանների պալատի անդամները շատ արգելքներ պետք է հաղթահարեն:

Մեր կարծիքով վերը նշված խնդիրների լուծման համար արդյունավետ կլինեն, որ բացի «Փաստաբանի վարքագծի կանոններից» ՀՀ Փաստաբանների պալատը մշակեր «Երիտասարդ փաստաբանի ուղեցույց» կոչվող ժողովածուն, որն ինչպես Ֆրանսիայում, այնպես էլ մեզ մոտ կդառնար ավանդույթ և կնվիրվեր փաստաբանական պալատի կողմից փաստաբանական արտոնագիր ստացող երիտասարդ փաստաբաններին: Այն կունենար խորհրդատվական բնույթ սկսնակ փաստաբանների համար: Կնպաստեր փաստաբանի կոչմանը վայել փաստաբանների նոր սերնդի առաջացմանն ու զարգացմանը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունված 05.07.1995թ. (27.11.2005թ. փոփոխություններով)
2. « Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 14.12. 2004թ.
3. ՀՀ Փաստաբանի վարքագծի կանոնագիրք, ընդունված 18.02.2006թ.

Մասնագիտական գրականություն

1. Փաստաբանի մասնակցությունը քաղաքացիական դատավարությանը, Ա. Հ. Դավթյան, Երևան, 2000թ.
2. Փաստաբանության հիմունքները, Ե. Ռ. Ազարյան, Երևան, 2006թ.
3. ՀՀ դատարանակազմությունը և իրավապահական մարմինները, Ս. Դիլբանդյան, Երևան, 2003թ.
4. Краткая философская энциклопедия, М., 1994 г.

5. Адвокатская этика, Ватман Д.П., М., 1977 г.
6. Нравственные основы судебной защиты, Дайков А.Д., М., 1978г.
7. Адвокатская этика, Барщевский М.Ю., М., 1992г.
8. Тактика и этика судебного допроса, Ароцкер Л.Е., М., 1969г.
9. Собрание сочинений, Кони А.Ф., 1967-1969гг.

Ինտերնետային կայքեր

1. www.russian-lawyers.ru/pravila.shtml. Правила адвокатской профессии во Франции. М. Молло
2. www.russian-lawyers.ru/pravila.shtml. Правила Профессии. В.А. Валентинович

**«ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ
ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ»**

© ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ
ԱՍՈՑԻԱՑԻԱ

© ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

© «ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՄ» ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ստորագրված է տպագրության՝ 22.03.2008: Չափսը՝ 60 x 84
1/32: Թուղթը՝ օֆսեթ № 1: Տառատեսակը՝ «Times Armenian»:
Տպագրությունը՝ օֆսեթ: 4,75 տպ. մամուլ:

*ք. Երևան, Նալբանդյան 7, բն.2
հեռ. 54-01-99, ֆաքս՝ 58-02-99
էլ. փոստ ayla@ayla.am*

«Գևորգ - Հրայր» ՍՊԸ

հրատարակչությունում

*Երևան, Գրիգոր Լուսավորչի 6:
Հեռ.՝ 52-79-74, 52-79-47:
էլ. փոստ lusakn@rambler.ru*

**«ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.
ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ»
ԻՐԱՎԱԲԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ**

«Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների Ասոցիացիա» հասարակական կազմակերպություն

«Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիա» (ՀԵԻԱ) հասարակական կազմակերպությունը ստեղծվել է 1995թ.-ին ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետի մի խումբ ուսանողների և երիտասարդ իրավաբանների կողմից: Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիայի հիմնական նպատակն է զարգացնել նոր սերնդի իրավաբանների ներուժը և աջակցել Հայաստանի կայացմանը՝ որպես իրավական և ժողովրդավարական պետություն: Իր կանոնադրական նպատակների կատարման համար Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիան իրականացնում է բազմազան ծրագրեր, այդ թվում՝ ուղղված իրավաբանական գիտելիքների զարգացմանն ու տարածմանը:

Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիան հանդիսանում է «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական չորրորդ գիտաժողով համակազմակերպիչ: Ասոցիացիայի պաշտոնական վեբ կայքի հասցեն է www.ayla.am:

Հայաստանի իրավաբանական հիմնադրամ

Հայաստանի իրավաբանական հիմնադրամը հիմնադրվել է 2003 թվականի օգոստոսի 23-ին և ՀՀ իրավաբանական անձանց պետական ռեզիստրի կենտրոնական մարմնում գրանցվել 2003 թվականի սեպտեմբերի 9-ին: Հիմնադրամի հիմնական նպատակներից է նպաստել ՀՀ-ում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումներին և ՀՀ-ում փաստաբանական ինստիտուտի զարգացմանը, փաստաբանների մասնագիտական կարողությունների կատարելագործմանը և փաստաբանի դերի բարձրացմանը, ինչպես նաև նպաստել ՀՀ իրավաբանական բուհերի և բուհերի իրավաբանական ֆակուլտետների կայացմանը, օժանդակել իրավաբանական բուհերում և բուհերի իրավաբանական ֆակուլտետներում ուսումնառության գործընթացի արդյունավետ կազմակերպմանը: Հայաս-

տանի իրավաբանական հիմնադրամը հանդիսանում է «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական չորրորդ գիտաժողովի համակազմակերպիչ: Հիմնադրամի պաշտոնական վեբ կայքի հասցեն է www.lawfoundation.am:

«ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ» իրավաբանական ընկերություն
«ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ» իրավաբանական ընկերությունը հիմնադրվել է 1997թ.-ին: Ընկերությունը իր ստեղծման պահից ի վեր բարձրակարգ իրավաբանական ծառայություններ է մատուցում իր վստահորդներին: Ներկայումս ընկերությունը հանդիսանում է Հայաստանում գործող տեղական և միջազգային առաջատար իրավաբանական ընկերություններից մեկը, որը ռազմավարական և ապագային միտված մոտեցում է ցուցաբերում վստահորդների գործերի և կարիքների նկատմամբ: Ընկերության գրասենյակների ցանցը նրա ծառայությունները մատչելի է դարձնում հանրապետության ամբողջ տարածքում: «ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ» ընկերությունը ինչպես մասնավոր անձանց, այնպես էլ գործարար հաճախորդներին համապարփակ իրավաբանական ծառայություններ մատուցող ընկերություն է: Ընկերությունը աշխատում է խոշոր, բազմազգ կորպորացիաների և ֆինանսական ինստիտուտների, ընտանեկան և մասնավոր բիզնեսը ներկայացնող հաճախորդների լայն շրջանակների հետ: «ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ» իրավաբանական ընկերությունը հանդիսանում է տեղական և միջազգային առաջատար ընկերությունների և հաստատությունների հետ աշխատող առաջնեկ իրավաբանական ընկերություններից մեկը: Ընկերությունը հանդիսանում է «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական չորրորդ գիտաժողովի համակազմակերպիչ: Ընկերության պաշտոնական վեբ կայքի հասցեն է www.la.am:

**«ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԻՐԱՎԱԲԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ԳԻՏԱԺՈՂՎ**

«Հայաստանի Երիտասարդ Իրավաբանների Ասոցիացիա հասարակական կազմակերպություն»

«Հայաստանի Երիտասարդ Իրավաբանների ասոցիացիա (ՀԵԻԱ) հասարակական կազմակերպությունը ստեղծվել է 1995թ.-ին ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետի մի խումբ ուսանողների և երիտասարդ իրավաբանների կողմից: Հայաստանի Երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիայի հիմնական նպատակն է զարգացնել նոր սերնդի իրավաբանների ներուժը և աջակցել Հայաստանի կայացմանը՝ որպես իրավական և ժողովրդավարական պետություն: Իր կանոնադրական նպատակների կատարման համար Հայաստանի Երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիան իրականացնում է բազմազան ծրագրեր, այդ թվում՝ ուղղված իրավաբանական գիտելիքների զարգացմանն ու տարածմանը:

Հայաստանի Երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիան կազմակերպում է հանդիսանում է «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական երրորդ գիտաժողով համակազմակերպիչ: Ասոցիացիայի պաշտոնական վեբ կայքի հասցեն է www.ayla.am:

Հայաստանի իրավաբանական հիմնադրամ

Հայաստանի իրավաբանական հիմնադրամը հիմնադրվել է 2003 թվականի օգոստոսի 23-ին և ՀՀ իրավաբանական անձանց պետական ռեզիստրի կենտրոնական մարմնում գրանցվել 2003 թվականի սեպտեմբերի 9-ին: Հիմնադրամի հիմնական նպատակներից է նպաստել ՀՀ-ում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումներին և ՀՀ-ում փաստաբանական ինստիտուտի զարգացմանը, փաստաբանների մասնագիտական կարողությունների կատարելագործմանը և փաստաբանի դերի բարձրացմանը, ինչպես նաև նպաստել ՀՀ իրավաբանական բուհերի և բուհերի իրավաբանական ֆակուլտետների կայացմանը, օժանդակել իրավաբանական բուհերում և բուհերի իրավաբանական ֆակուլտետներում ուսումնառության գործընթացի արդյունավետ կազմակերպմանը: Հայաստանի իրավաբանական հիմնադրամը հանդիսանում է «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական երրորդ գիտաժողովի համակազմակերպիչ: Հիմնադրամի պաշտոնական վեբ կայքի հասցեն է www.lawfoundation.am:

«ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ իրավաբանական ընկերություն»

«ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ իրավաբանական ընկերությունը հիմնադրվել է 1997թ.-ին: Ընկերությունը իր ստեղծման պահից ի վեր բարձրակարգ իրավաբանական ծառայություններ է մատուցում իր վստահողներին: Ներկայումս ընկերությունը հանդիսանում է Հայաստանում գործող տեղական և միջազգային առաջատար իրավաբանական ընկերություններից մեկը, որը ռազմավարական և ապագային միտված մտնեցում է ցուցաբերում վստահողների գործերի և կարիքների նկատմամբ: Ընկերության գրասենյակների ցանցը նրա ծառայությունները մատչելի է դարձնում հանրապետության ամբողջ տարածքում: «ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ ընկերությունը ինչպես մասնավոր անձանց, այնպես էլ գործարար հաճախորդներին համապարփակ իրավաբանական ծառայություններ մատուցող ընկերություն է: Ընկերությունը աշխատում է խոշոր, բազմազգ կորպորացիաների և ֆինանսական ինստիտուտների, ընտանեկան և մասնավոր բիզնեսը ներկայացնող հաճախորդների լայն շրջանակների հետ: «ԼԻԳԼ ԸԼԱՅԸՆՍ իրավաբանական ընկերությունը հանդիսանում է տեղական և միջազգային առաջատար ընկերությունների և հաստատությունների հետ աշխատող առաջնեկ իրավաբանական ընկերություններից մեկը: Ընկերությունը հանդիսանում է «Փաստաբանություն. ներկա վիճակը և զարգացման հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական երրորդ գիտաժողովի համակազմակերպիչ: Ընկերության պաշտոնական վեբ կայքի հասցեն է www.la.am: